

Küresel Olayların Türkiye'deki Sanat Ortamları ve Müzelerdeki İzdüşümleri (1980 Sonrası)

Projections of Global Events on Art Environments and Museums in Türkiye (Post 1980s)

Yaşar ÖZRİLİ*

*Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye

ORCID: Y.Ö. 0000-0003-4495-0705

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Yaşar Özrili,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye
E-posta/E-mail: yozrili@gmail.com

Başvuru/Submitted: 06.11.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
05.04.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
20.05.2023

Kabul/Accepted: 05.06.2023

Atıf/Citation: Özrili, Yaşar. "Küresel olayların Türkiye'deki Sanat Ortamları ve Müzelerdeki İzdüşümleri (1980 Sonrası)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 43 (2023): 227-262.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1200137>

ÖZ

1980 ve sonraki yıllarda yeryüzünde etkileri uzun yıllar devam eden ve birçok kültürü, ekonomik, felsefi, dini, sosyal, siyasal anlamda etkisi altına alan küresel hadiseler meydana gelmiştir. 1980'lerden itibaren gelişen bazı kitlesel olaylar sanat ve müze camiasının gündemini oluşturmuştur. Toplumsal olaylar, sanat ve sanatçı için imgesel kavramlarla yüküldür. İncelenen konulardan elde edilen bulgular, dünyada büyük ses getiren etkileri uzun yıllar devam eden olaylardan seçilmiştir. Söz konusu küresel önemi büyük olaylar sanat ve sanatçılar tarafından işlenerek toplumsal farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Bu makalenin amacı, 1980 sonrasında Türkiye'deki sanat ortamlarının ve müzelerin küresel olaylardan nasıl etkilendiğini, olayların nasıl ele alındığını ve bu etkileşimin sanat üretimine, sergilemeye nasıl yansıdığını incelemektir. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin tarama modeli doküman analizi kullanılmıştır. Kendi çağının toplumsal şartlarını, eğilimlerini ve çelişkilerini, sınıfsal münasebetleri, çatışmaları ve bunların neticesindeki fikri, düşünsel, ekonomik, siyasal ve inanca dair gelişmelere karşı sosyal bilinç oluşturmaya katkıda bulunmak müzelerin ve sanat ortamlarının ilkelerinden bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Küresel, 1980, Müze, Müzecilik, Sanat

ABSTRACT

Since the 1980s, global events have taken place on Earth whose effects have lasted for many years and affected many cultures economically, philosophically, religiously, socially, and politically. Some mass events that developed since the 1980s have formed the agenda of the art and museum community. Social events are loaded with imaginary concepts for the arts and artists. The findings obtained from the analyzed subjects were selected from events that have made a great impact on the world and whose effects have lasted for many years. The arts and artists have tried to create social awareness by processing these events of great global importance. The aim of this article is to examine how art environments and

museums in Türkiye were affected by global events after 1980, how the events were handled, and how this interaction was reflected in art production and exhibition. This study uses document analysis and the survey model, which are qualitative research methods. Some of the principles of museums and art environments involve contributing to creating social consciousness in the face of social conditions, movements, and contradictions of their own era; class relations and conflicts; and the religious, intellectual, economic, and political developments that result from these.

Keywords: Global, 1980, Museum, Museology, Art

Extended Abstract

Since the 1980s, global events have taken place on Earth whose effects have continued for many years and affected many cultures economically, philosophically, religiously, socially, and politically. Some mass events that have developed since the 1980s have formed the agenda of the art and museum community, because being nourished by rich experiences and environments is necessary for artistic production. Therefore, one of the most productive ways to do this involves the importance of interdisciplinary relations in art. Trying to understand life without experiencing the many branches of art, from literature, cinema, theater, philosophy, and music to caricatures, can produce fruitless results. Many museums and art galleries in Türkiye are in contact with global developments in the world. Art environments preserve collections and exhibitions according to their artistic functions. However, contemporary museums have been trying to create an agenda with the aim of raising social awareness and attracting attention by processing national and international developments using their artistic abilities. One of the most important breakthroughs of contemporary museums and artistic spaces is their undertaking of the mission to be spaces that aim to produce social benefit with their fresh views about society.

Museums interpret the cultural norms of the city they serve by sociologically filtering them in terms of individuals and the society. They are meeting places for art lovers and individuals from all walks of life and are also both physical and communication areas where social changes are discussed. As a result, museums are places that bring fresh air to the concepts of communication and social interaction theoretically and practically and are conceived as being mirrors of society. Museums have given direction to social events in certain ages. They have undertaken tasks on behalf of the people, sometimes regarding a manifesto and other times regarding how to build the world of the future. Museums have also involved the language of war, the legitimacy of partisan actions, and fantastically offensive slogans. In some societies, museums have even held positions radical enough to support acts of anarchy.

Works of art are largely affected by social, economic, and political factors and are shaped intellectually, socially, and financially as the product of their time. In this way, the 1980s are considered as a milestone in Türkiye, a time when some issues were seen in favor and against Türkiye. The most important of these is the 1980 Turkish coup d'état. This coup affected many financial, economic, political, and social areas, and art began to follow a different path after it. Trying to create a world civilization in the cultural field has caused countries to become alienated from their own cultures.

The mass events that emerged in the globalizing world have changed the fate of many societies, and their effects have continued for many years. The geographical, political, historical, religious, social, and economic effects of the events that took place since the 1980s regarding the history of humanity still continue today. The events that had wide repercussions have been attempted to be expressed using different combinations in the art world as well. The close relationship between art and social events have enabled mass issues to come into being with an aesthetic style. Social events can be likened to the fountain from which artists feed.

This study uses document analysis and the scanning method. The events mentioned in this study have had great global importance and been processed by the arts and artists to create social awareness. Some of the principles of museums and art environments involve contributing to creating social awareness toward the social conditions, currents and contradictions, class relations, and conflicts of their age, as well as the religious, intellectual, economic, and political developments that have resulted from these.

Giriş

Küreselleşen dünyada baş gösteren kitlesel olaylar birçok toplumun kaderini değiştirdiği gibi etkileri çok uzun yıllar devam etmiştir. 1980 ve daha sonraki süreçte meydana gelen siyasi olayların coğrafi, politik, tarihsel, inanca yönelik, sosyal ve iktisadi etkileri günümüze kadar sürmüştür¹. Söz konusu geniş yankılar uyandıran hadiseler sanat dünyasında da farklı kombinasyonlarla dile getirilmeye çalışılmıştır. Sanatla toplumsal olayların sıkı ilişkisi, kitlesel meselelerin estetik bir üslupla vücut bulmasını sağlamıştır. Toplumsal olaylar, sanatçıların beslendikleri membaya benzetilebilir. Zira sanatsal üretim için zengin yaşantılar ve imkânlar sunan siyasal çalkantılar, tarihin çeşitli dönemlerinde sanata konu edinilmiştir.

Müzeler, hizmet verdikleri kentin kültürel ve sanatsal normlarını sosyolojik olarak birey ve toplum açısından süzgeçten geçirerek yorumlayan enformatik mekanlardır. Müzeler, bilhassa sanatseverler ve toplumun her kesiminden bireyin buluşma yeridir. Toplumsal değişimlerin ele alındığı somut ve soyut fonksiyona sahip kültürlenme alanlarıdır². Politik odaklı kültür eylemlerinden sanat merkezli kültürel faaliyetlere kadar geniş perspektifte incelenebilecek müze sosyolojisi literatürü ulus, toplum, vatandaş ve sanat olgularını toplum bilimi değişkenleri, metotları ile yorumlamaya odaklıdır. Sosyalizm, yapısalcılık, post yapısalcılık, kültürel çabalar, toplumsal sınıf kuramı, feminizm, kültürel hammadde ve programlı araştırma yöntemleri gibi perspektifler, müzeye kabul edilen geniş sosyal anlayışlar ve uygulamalar arasındadır. Sanat galerileri, koleksiyonların, süreli ve süresiz görsel sanatların sergilendiği sanat ortamlarıdır. Dolayısıyla birçok niteliğe sahip olan müzeler ve sanat galerileri özellikle 20. yüzyıldan itibaren küresel önemi büyük sosyal hadiselerle kayıtsız kalmamışlardır.

Bu çalışma Berlin Duvarı'nın Yıkılışı, Körfez Savaşı, SSCB'nin dağılması, Bosna Savaşı, 11 Eylül ve Arap Baharı gibi dünyada büyük ses getiren etkileri uzun yıllar devam eden hadiseler üzerinden incelenmiştir. Bu olayları, fikirlerini, siyasal, sosyal, ilkesel ideallerini sanat aracılığıyla ifade etmeyi amaç edinen bazı sanatçıların, müze ve sanat kurumu yöneticilerinin bir anlam yaratma gayesiyle sansür, baskı, yasak, insanlık onuru vb. kavramlara atıf yaparak sanatsal ürünler ortaya koyma motivasyonları incelenmektedir. Ayrıca sanatsal faaliyetlerin küresel olaylarla yoğrulmasının kamuoyundaki etkileri müze, sanat galerisi vb. sanatsal platformlarda nasıl gerçekleştirildiği hususu

1 Atiye Güner-İsmail Erim Gülaçtı, "Küreselleşme ve Çağdaş Sanat", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 14, S. 1, 2019, s. 245.

2 Volker Kirchberg, "Categorizing Urban Tasks: Functions of Museums In The Post-Industrial City, Curator", *The Museum Journal*, V. 46, No. 1, 2003, s. 88.

ele alınmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla müzeler ve çeşitli sanat platformları hizmet verdikleri kentte, ülkede, çevrimiçi ortamlarda, daha farklı kültürlerdeki bireylerle iletişim halinde bulunarak sanatsal etkinliklerini tanıtmayı da hedefleme maksadı gütmüşlerdir.

Bu çalışma için seçilen örnekler belirlenirken değişim, ifade özgürlüğü ve politik gelişmeler barındırmaları, özellikle sanatçıların sansüre tabi olan konulara ve toplumsal değişimlere tepki gösterme fırsatı bulmaları, sembolik anlam yani olayların insanlık hafızasından silinmemesi adına sembolleştirilmeleri yönlerine dikkat edilmiştir. Ayrıca savaşın insan üzerindeki etkisi, savaş mağdurlarının travmatik bir hayata mahkûm edilmeleri, soykırım, etnik temizlik, trajedi gibi önemli sonuçlar yaratan olaylar arasından belirlenmişlerdir.

Bu inceleme, 1980 sonrasında Türkiye'deki sanat ortamlarının ve müzelerin küresel olayları algılama ve bu etkileşimin sanatsal yaratılara, sergilemeye nasıl işlendiğini incelemektir. Yanı sıra bu araştırma, doküman analizi ve tarama amaçlı araştırma metodu ile yürütülmeye çalışılmıştır. Kendi çağının sosyal olgularını, normlarını, kültürel çeşitliliğini ve çatışmalarını, bunların sonucunda, felsefi, iktisadi ve siyasal gelişmelere karşı sosyal bilinç oluşturmaya katkıda bulunmak müzelerin ve sanat ortamlarının hedeflerinden bazılarıdır. Söz konusu küresel önemi büyük olayların sanatçılar tarafından içselleştirilerek müze ve sanat amaçlı platformlarda toplumsal farkındalık temalı içerikler şeklinde teşhir edilmeleri dikkat çekicidir.

1. Küreselleşmenin Sanat Anlayışına Etkileri

Küreselleşme, dünya geneli ekonomik, sosyal, kültürel, politik biçimleri ile küresel olarak toplumun geneline göre şekillenmektedir. Sanat anlayışı da küreselleşmenin etkisi altında kalmış ve etkilenmiştir.

Küreselleşmenin sanat anlayışına etkilerinde kültürel etkileşim: Küreselleşme, insanların farklı kültürlerle daha fazla etkileşimde bulunmasını sağlar. Sanat, bu kültürel etkileşimin bir yönetimi haline gelir. Sanatçılar, farklı kültürel öğeleri bir araya getiren yeni ve benzersiz eserler ortaya koyabilmektedirler. Küresel sanat akımları ve etkileşimler, geleneksel sanat formlarını dönüştürerek evrensel bir dil haline büründürebilmektedirler³. Teknolojik gelişmeler: Küreselleşme, iletişim ve teknolojideki hızlı ilerlemeleri beraberinde getirmektedir. Bu da sanatçıların yeni teknolojileri kullanarak yaratıcı ifade yapısını bulmasını sağlar. Örneğin, dijital sanat, sanatçıların bilgisayar,

3 Melih Erdoğan, "Küresel Çağda Çağdaş Sanat ve Küresel Sanat Pazarı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, 2015, s. 77.

yazılım ve diğer dijital araçları kullanarak eserler üretmelerine olanak tanır. Teknolojik gelişmeler, üretim, sergileme ve dağıtım sistemlerini de etkiler. Küresel sergileme ve pazarlama: Küreselleşme, sanat yapılarının daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlar. Sanatçılar, nesneleri uluslararası sergilere, bienallere ve sanat festivallerine gönderebilirler. Ayrıca internet ve dijital medya platformları sayesinde sanat eserleri, sınırlar aşarak uluslararası bir izleyici kitlesine sunulabilir.⁴ Küresel pazarlama ve sergileme hizmetleri, sanatçıların daha fazla üretim elde etme yöntemlerine ve uluslararası bir kitleye ulaşmalarına yardımcı olabilir.

Kültürel kimlik ve evrensellik tartışması: Küreselleşme, kendi özü arasında kültürel kimlik ve evrensellik arasında bir gerilim yaratır. Bir yandan, küresel etkileşimler sanatı evrensel bir dil haline getirebilirken öte taraftan kültürel çerçeveleri aşabilir. Bir yandan da bazı çevreler, küreselleşmenin kültürel algılarını, tehditlerini gözeterek kendi kültürel kimliklerini korumaya çalışırlar⁵. Bu tartışma, çelişkiler arasında farklı yaklaşımlara ve eserlere de yansıtılmaktadır. Küreselleşme, dünya geneli ekonomi, kültür ve teknolojideki önemini ifade eder. Bu süreç, uygulamanın yönetimi esnasında her yöne etki eder⁶. Sanatın küreselleşmesi, sanatçıların ve eserlerin farklı kültürlerden ve coğrafyalardan olanlara daha kolay erişim sağlayarak, sanat üretimi ve sanat anlayışını daha geniş bir kitleye ulaştırarak, sanatın küresel bir dili haline gelmesine olanak tanıyabilmektedir. Bununla birlikte, küreselleşmenin sanat anlayışına etkileri sadece pozitif değildir. Küreselleşme, özellikle dünya çapındaki sanatsal uygulamaların yaygınlaşması ile birlikte, kültürün homojen bir hal almasını teşvik edebilir. Sanatın küreselleşmesi, yerel kültürlerin özelliklerini bir tarafa bırakarak sanatın standartlaşmasına yol açabilir. Bu nedenle, bazı eleştirmenler küreselleşmenin sanatın niteliğine ve özgünlüğüne zarar verme iddiaları olduğunu öne sürmektedir.

Küreselleşmenin sanat anlayışına etkileri, sanat dünyasındaki bazı değişiklikler konusunda tartışmaları tetikleyebilir. Ancak, küreselleşme süreci, sanattaki dünya standartlarını muhafaza etmek ve sürdürmek için yeni bir çözüm olarak sunulabilir. Bu nedenle, küreselleşmenin sanata yaklaşımına bakıldığında karmaşık ve çok yönlü olduğu görülebilmektedir.

4 Harika Nazlı Özkan, *Müzelerde Pazarlama ve İstanbul Müzelerinin İnteraktif Pazarlama Uygulamaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 56.

5 Müslim A. Akdemir, "Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 1, 2004, s. 43.

6 Kamil Tarhan, "Küreselleşme Evrensel Bir Kültür mü Oluşturdu?", *Business Economics and Management Research Journal*, V. 1, No. 2, 2018, s. 73-80.

2. Küresel Olayların Türk Sanatında Mekân ve Kimlik İnşası Üzerindeki Etkileri

Küresel olaylar, Türk sanatında mekân ve kimlik inşası üzerinde çeşitli etkiler yaratır. Küresel olaylar, topluluklar, politik, ekonomik ve kültürel değişimlere işaret eder ve bu değişimler Türk sanatında da karşılığını bulabilir. Bu anlamda Türk sanatında mekân ve kimlik inşası üzerindeki etkilerine birkaç örnek vermek gerekirse:

Küreselleşme ve mekân: Küresel iletişim ve ulaşım hizmetleri, farklı kültürler arasındaki etkileşimi arttırırken, mekân algısını da etkiler⁷. Türk sanatında küresel düşüncede mekân algısı genişleyebilir. Örneğin, farklı kültürlerden ilham alarak yeni mekanlar ve mekân ilişkileri yaratabilir. Ayrıca, göç, uzaklaştırılma veya diaspora gibi küresel olaylar, sanatçıların yaşam deneyimleri ve mesleki becerileri neticesinde kimliklerini yeniden tanımlamalarına yol açabilir.

Savaş ve siyasi çatışmaların etkisi: Küresel düzeydeki savaşlar ve siyasi çatışmalar, Türk sanatında mekân ve kimlik inşasını yönlendirmektedir. Savaşlar ve çatışmalar, yerinden edilme, göç, mülteci krizleri gibi sonuçlar doğurabilir⁸. Bu mekânların biçimlenmesinde sanatçıların, mekânın ve yargının konumunu sorgulamaya yönelik sanat üretimleri gerçekleştirmelerine teşvik edebilir. Örneğin, bir savaş bölgesinden gelen sanatçı, düşüncelerini, aidiyetini ifade etmek için sanatını konuşturabilmektedir. Bu durum yeni mekânların tasarımında ve kimlik arayışında etkili olan unsurlardandır.

Teknolojinin rolü: Küresel ölçekteki teknolojik gelişmeler, Türk sanatında mekân algısını ve kimlik inşasının yeni bir form kazanmasında etkilidir. İnternet, dijital medya ve sanat teknolojileri gibi araçlar, mekân konseptini ve kimlik yapısını dönüştürebilir. Sanatçılar, bu teknolojik hizmetleri kullanarak sanat ürünlerini paylaşabilir, yeni mekanlar yaratabilir ve kimliklerini sanal ortamlarda ifade edebilirler. Aynı zamanda teknolojiyle gelen küresel bağlantılar, farklı kültürlerin etkileşimini mekân ve kimlik anlayışlarının geneline yayabilirler.

Kültürel etkileşimler: Kültürel olaylar Türk sanatında mekân ve kimlik inşası üzerinde önemli etkilere sahiptir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte, dünya daha da küçülmüş ve farklı kültürler arasındaki etkileşim daha da artmıştır. Bu etkileşim, Türk sanatçılarının dünya kültürlerine daha açık olmalarını sağlayarak Türk sanatının kimliği ve mekân konsepti üzerinde önemli değişikliklere yol açmıştır.

7 Gaye Birol Özerk-Berrin Akgün Yüksekli, "Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-mekân İlişkileri", *İdealkent*, C. 2, S. 3, 2011, s. 82.

8 Süleyman Erkan, "Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri'nin Özellikleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, 2010, s. 93.

Temel olarak, küresel kuruluşlar Türk sanatında mekân anlayışını etkilemiştir. Küreselleşme, dünya genelinde birçok noktaya temas etmiş ve ortak noktaları vurgulamıştır. Bu nedenle, Türk sanatında mekân anlayışı da evrensel bir boyuta sahip olmuştur. Örneğin, Türk sanatında sadece Türkiye'deki mekânlar değil, dünyanın farklı yerlerindeki mekânlar da konu edilmeye başlanmıştır. Bu da Türk sanatının uluslararası bir boyut kazanmasına ve dünya sanatıyla daha yakın etkileşimde bulunmasına yardımcı olmuştur.

Küresel olaylar aynı zamanda Türk sanatında kimlik inşası üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte, Türk sanatçıların farklı kültürlerle karşı muhakeme yapmasına vesile olmuştur. Bir takım sanatsal sentezler meydana getirilmiştir. Dolayısıyla Türk sanatının, Dünya konjonktüründe beğenisine de yol açmıştır. Özellikle, 21. yüzyılda Türk sanatında çok sayıda farklı kültürlerin etkileri daha net bir şekilde görülmektedir. Bu da Türk sanatının zenginliğinin daha geniş bir perspektiften ele alınmasına olanak sağlayan üreticiler sayesinde. Küreselleşme, dünya sanatıyla daha yakın ilişki kurulmasına ve Türk sanatının evrensel boyutta ün kazanmasına yol açmıştır.

3. Müze Pratiklerinde Toplumsal Eğitimler

Her sanat eseri kendi zamanının ideolojisi, kutsalı, ahengi ve çırpınışları ile yoğrulmaktadır. Kısacası sanat sosyolojik varyasyonların imgesel sonuçları olarak yerini almıştır. Sanatsal etkinliklerin diyalektik çözümlemesine bakıldığında muhakkak ki insan ögesinden ve doğal olarak sosyal paradigmalardan neşrinden zuhur etmektedir⁹.

1980 sonrası dünyada kitleleri oluşturan yığınların, felsefik, iktisadi, siyasal mücadeleleri vardır. Sanatsal verilerin dilini bu eserlerin özelliklerini nitelendiren, estetezi eden siyasal ideallerdir. Sanat eserlerini beğenilir kılan hoş, algısı yaratan unsurlar bir yaratının, döneminin karakteristik izlerini barındırdığı zaman değer kazanmaktadır¹⁰. Müzeler, evrenselleşme, endüstrileşme, çağdaşlaşma, post-modern bir boyuta intikal etme şeklinde devingen sosyal hareketlilikleri kapsayan süreçlerde yeni tanımlara ve fonksiyonlara odaklanır. Bu sosyal varyasyonlar müzenin tam kapasite kimliğinin ve işlevlerinin değişimi arasındaki bağıntıyı tarihsel zeminde değerlendiren çalışmalar disiplinler arası niteliktedir. Sanat eserlerine ev sahipliği yapan mekanlardan biri de müzelerdir. Dolayısıyla müzeler, kuramsal ve pratik manada sosyal olarak iletişim,

9 Wölf Janet, *Sanatın Toplumsal Üretimi*, çev. Ayşegül Demir, Özne Yayınları, İstanbul, 2000, s. 78.

10 Sezin Terzi, *12 Eylül 1980 Sonrası Sanat-Siyaset İlişkisi ve Plastik Sanatlara Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 10.

etkileşim kavramlarına yeni bir soluk kazandıran, toplumun aynası şeklinde tasavvur edilen mekânlardır. Bazı toplumlarda anarşi eylemlerini destekleyecek kadar radikal pozisyonlara bile sahip olmuşlardır¹¹. 1980 sonrası dönemde kültür ve sanat etkinlikleri, toplumun kültürel çeşitliliğini gözeterek farklı yaşam tercihi olan kesimlerle de temas halinde olmuştur. Bu manada 1980’lerden sonra insan odaklı sanatsal eylemlerin çoğalması neticesinde toplumun farklı birimlerine ulaşma çabaları görülür olmuştur¹².

Toplumsal dönüşümlerle sanat arasında doğrudan bir etkileşim bulunmaktadır. Sosyal değişim, sanatçı ve sanat için yeniden doğma, başkalaşma süreci gibidir. Uzun’a göre, “sanatçı, toplumu değiştirmeyi kurgularken değişimi önce kendinde, kendi sanatında yaşar. Yaşadığı asrın şahidi olarak izlenimlerini, duyumsadıklarını objeye yansıtırdan kendisi de öğrenir, dönüşür”¹³. 1980’lerde, sergi faaliyetlerinin sınırlı zamanlarında, sanatçı ve sanatseverlerin taleplerini kabul eden İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, özellikle 1990’larda, yeni kuşak sanatçılara rahat bir düzlemde eserlerini sergileme fırsatı sunmuştur. Bu gelişmeler Türkiye’de kültür çalışmalarına katkı sağlamıştır. 2000’lerden sonra gelişerek hız kazanan küratöryel tasarımlar daha tematik ve soyut içerikler barındırmıştır¹⁴. Müzeler halkın tüm kesimlerini kapsayıcı, dayanışma, aitlik bilinci vb. kavramlarla bir kimlik meydana getirme arzusunda. Önemli kamusal alan olan müzeler, ortak erişimi ve toplumun tüm çevrelerinin katılımı adına demokratik bir ortam yaratmak girişimindedir. Müzeler, disiplinler arası bir perspektif yaratarak geçmişi ve bugünü harmanlayarak bir senteze ulaşmaktadır. İnsanlık onuruna hassasiyeti olan adil ve özgür düşünme atmosferi yaratarak pratik olarak uygulanmasını teşvik eden camialardır¹⁵.

Müzelerin topluma karşı sorumlulukları bakımından halkın değerlerini kimliğini dışarıdan gelen ve gelecek olan dejeneratif etkilere karşı nasıl bir duruş sergileyeceği hep tartışılır olmuştur. Geçmiş kültürlere ait mirasın yeni kuşakların yaşam modellerine nasıl kanalize edileceği hususu bazı endişeleri de beraberinde getirmektedir. Sanat galerileri ve popüler kültüre dönük mimarisiyle de uyumlu bir şekilde yeniden yapılandırılan sanat ortamları ve müzeler, halka hizmet veren, sosyal ortamlara dönüşmektedirler.

11 Ahu Antmen, *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.

12 Ayşe Uzun, *1950 Sonrası Toplumsal Olayların Sanata Yansımaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014, s. 73.

13 Ayşe Uzun, *1950 Sonrası Toplumsal Olayların Sanata Yansımaları...*, s. 123.

14 Özge Gençel, *Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri: 1980-2011*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 47.

15 UNESCO, “Türkiye Milli Komisyonu Tavsiye Kararları”, (Çevrimiçi), <https://www.unesco.org.tr/Pages/159/176/>, 12 Eylül 2022.

Bireylerin tüm ihtiyaçlarını gözeterek, kurumsal firmalar gibi pazarlama, iletişim, eğitim, yönetim vb. pratiklerle klasik kültür mekânı anlayışına ters düşen faaliyetlerde olsa bile bu tartışma konusu her zaman devam edecek gibi görülmektedir. Sadece sanat ve kültür değil aynı zamanda küratör, sanat tasarımcısı, sanat eğitimcileri gibi herkesle diyalog kurmayı hedeflediği yeni paradigmada, kültür yelpazesi içerisinde müzelerde anlam genişlemesi meydana gelmiştir¹⁶. Müzelerinden de aldığı güçle markalaşma çabası olan şehirler, daha fazla küresel bienal, panel, kongre, bilimsel araştırma projeleri vb. etkinliklere ev sahipliği yapar olmuştur. Kültür endüstrisinin vazgeçilmez öğeleri haline gelen müze yapılanmaları, küresel olaylara duyarlı açılımlar göstermektedir¹⁷.

Müzelerin toplumsal farkındalık icraatlarına örnek olarak “Taraf Devletler” adı verilen bir yapılanmadan bahsetmek gerekmektedir. Bu oluşum, “halkın milli benliğinin hafızası olan nesnelere, etkili teşirini sağlamak, sanat ve kültür yönetimi pozisyonunda hareket etmek, hukuki prosedürlere paralel olarak toplum ve müze arasında bir köprü kurmak uygulamalarıdır¹⁸. UNESCO, 1972 yılındaki açıklamasında toplumdaki fonksiyonunu açıklarken, “müzeler, kendi payına ne gerekiyorsa her görevi ivedilikle yerine getirmelidir”. İfadesinde bulunmuştur.

4. 1980 Öncesi Bazı Uluslararası Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı akabinde sömürge altında yaşayan çevrelerde başlayan milli bağımsızlık eylemleri, 1960’larda ivme kazanmış, 1990’lara kadar süren bu çalkantılar, bazı ulus-devletin meydana gelmesi ile nihayetlenmiştir. Afrika ve Asya’da patlayan bağımsızlık gösterilerinin neticesinde, hâkim otoritelerin politik ve toplumsal örgütlenmeleri güdümünde varlıklarını sürdüren bu halkların en önemli problemlerinden biri de kültürel kimliklerini ifade edebilmek çabası olmuştur¹⁹. Küresel firmaların gelişmeye başladıkları, milli ülkelerin ortadan kalkmaya yüz tuttuğu dönemde, kültürel uyum baş göstermiştir²⁰. Liberalleşme, evrenselleşme 1980’lerin arifesinde mali sıkıntılardan kurtulma çareleri neticesinde bazı ülkelerin yarattıkları çaba, küreselleşen dünya ile ilgili birtakım görüşlerin ileri sürülmesi ile sonuçlanmıştır²¹.

16 Ceren Karadeniz, *Müze Kültür Toplum*, İmge, İstanbul, 2018, s. 66.

17 Sinan Eren Erk, “Yakın Dönemin Kültür Sanat Politikalarına Bir Bakış”, (Çevrimiçi), <http://www.sinanerenerk.com/2021/03/yakn-donemin-kultur-sanat-politikalara.html>, 15 Eylül 2022.

18 UNESCO, “Türkiye Milli Komisyonu Tavsiye Kararları”, (Çevrimiçi), <https://www.unesco.org.tr/Pages/159/176/>, 12 Eylül 2022.

19 Ceyda Özçelik Tezel, “Ulusal Kimliğin Oluşumunda Müze ve Toplum İlişkisi”, *Singapur Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 20, 2007, s. 133.

20 Atiye Güner-İsmail Erim Gülaçtı, “Küreselleşme ve Çağdaş Sanat”, s. 274.

21 Yaşar Mesut, “Girişimci Sanatçı Modeli: Ahmet Güneştekinin Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 73, 2020, s. 13.

Postmodern dönemde bir takım yeni gelişmeler yaşanmıştır²². Örneğin Laclau ve Mouffe gibi yazarlar “sert demokrasi fikirlerinden kaçınılmasının gerektiğini ve insan merkezli yapılanmalara gereksinim duyulmasının öneminden bahsetmektedirler²³. Toplumsal devinim halkçı ve çoğunluğu kapsayan bir yeni dönem yaratmaktadır²⁴.”

1. Soğuk Savaş: 1950’lerden 1990’lara kadar süren Soğuk Savaş dönemi, ABD ve SSCB arasındaki ideolojik ve siyasi rekabeti ifade eder. Bu dönemde Kore Savaşı, Küba Füze Krizi ve Berlin Duvarı’nın inşası gibi önemli olaylar gerçekleşti.
2. Avrupa Birliği’nin Kuruluşu: Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 1957 yılında kuruldu. Daha sonra 1993 yılında Avrupa Birliği (AB) olarak adını değiştirdi. AB, Avrupa ülkeleri arasında ekonomik entegrasyonu ve siyasi iş birliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.
3. Çin’in Ekonomik Yükselişi: Çin, 1950’lerden sonra ekonomik dönüşüm sürecine girdi. Özellikle 1980’lerden itibaren serbest piyasa reformlarıyla birlikte Çin, dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline geldi ve küresel siyasette etkili bir aktör haline geldi²⁵.
4. Bağımsızlık Hareketleri ve Kolonyal İmparatorlukların Çöküşü: 1950’lerden itibaren birçok Afrika ve Asya ülkesi bağımsızlık kazandı. İngiliz Hindistan’ın bölünmesiyle Hindistan ve Pakistan ortaya çıktı. Benzer şekilde, birçok Afrika ülkesi de bağımsızlığını ilan etti.
5. Orta Doğu’daki Siyasi Gelişmeler: 1950’lerden sonra Orta Doğu’da birçok siyasi gelişme yaşandı. İran İslam Devrimi, Irak’ın Kuveyt’i ilhak etmesi ve ABD’nin Irak hamlesi vb. olaylar bölgedeki siyasi dengeleri etkiledi²⁶. Arap-İsrail Savaşları: 1948, 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşları, Orta Doğu’daki siyasi ve askerî gerilimleri artırdı.

22 Vergin Nur, *Siyasetin Sosyolojisi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 319.

23 Mouffe Chantal, *Radikal Demokrasi: Modern mi Postmodern mi? Modernite Versus Postmodernite*, der. Mehmet Küçük, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 331.

24 Ahmet Bora Tarhan, “Türkiye’de Postmodernizm ve Siyasal Değişim”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, 2012, s. 11.

25 Yıldırım Deniz, “Çin’in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya”, *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C. 2, S. 2, 2014, s. 64.

26 Halit Yolcu Furkan, “Ortadoğu’da Askeri Denge ve İttifaklar: I. Dünya Savaşı’ndan Yeni Dünya Düzeni’ne Bir Süreç Analizi (1918-2010)”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43, 2020, s. 467.

6. Latin Amerika'da Sol Hareketler: 1950'lerden itibaren Latin Amerika'da birçok sol hareket ve devrim gerçekleşti. Şili'de Salvador Allende'nin seçilmesi ve sonrasında General Pinochet'in darbesi gibi olaylar yaşandı²⁷. 1959 yılında gerçekleşen Küba Devrimi, Fidel Castro liderliğindeki isyancıların iktidara gelmesiyle sonuçlandı²⁸.
7. Kore Savaşı: 1950-1953 yılları arasında Güney Kore ve Kuzey Kore arasında gerçekleşen savaş, birçok ülkenin dahil olduğu büyük bir çatışma oldu.
8. Vietnam Savaşı: 1960'ların ortalarından 1975'e kadar süren Vietnam Savaşı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney Vietnam'ı desteklemesiyle başladı ve sonunda Kuzey Vietnam'ın zaferiyle sonuçlandı²⁹.
9. Afrika bağımsızlık hareketleri: 1950'lerden itibaren Afrika kıtasında birçok ülke bağımsızlık mücadelesi verdi ve bu hareketler sonucunda birçok ülke bağımsızlığını kazandı³⁰.
10. Küreselleşme: 1980'lerden itibaren küreselleşme süreci hız kazandı ve dünya ekonomisi ve siyasi yapısı büyük ölçüde değişmiştir.

5. 12 Eylül ve Sanat Ortamı

1950'li yıllardan sonra Dünyada bazı küresel etkileri olan vakalar yaşanırken Türkiye'de de II. Dünya Savaşı'nın ardından örgütlü duruma gelen Refah Devleti'nin 1973'te yüzleştiği iktisadi buhranla beraber çözülmeye başlaması, iktidar ve politik düzenin sermaye lehine tekrar düzenlenmesini zorunlu kılmış, yeniden yapılanmada iktidar ile birlikte sosyal ve politik alanda etkilenmiştir. Türk siyasal camiası da bu olaylardan payına düşeni almış ve 12 Eylül 1980 askerî müdahalesi, bugünün politik anlayışının sonuçları izdüşümünde Türk siyasal ve sosyal hayatında bir milat olmuştur.

12 Eylül 1980'de gerçekleşen askerî darbenin ardından Türkiye'de sıkıyönetim ilan edilmişti. Darbenin amacı, ülkenin siyasi ve toplumsal yapısında bir düzen sağlamaktı³¹. Bu süreçte sanat ortamı da büyük ölçekte nasibini alarak birtakım baskılarla karşı karşıya kalmıştı. Darbenin ardından, bir baskı ortamı oluşmuş ve sansür uygulamaları

27 *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, ed. Aylin Topal, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

28 Mehmet Koca, "Küba Devrimi ve Devrimin Türk Basınına Yansımaları: Milliyet Gazetesi Örneği", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, 2020, s. 43.

29 Mehmet Ali Gazi, "Vietnam-Amerika Savaşı'nda ABD'ye Yönelik Propaganda Amaçlı Vietnam Radyo Yayıncılığı: Hanoi Hannah'nın Radyo Yayınları Üzerine Bir İnceleme", *TRT Akademi*, C. 5, S. 9, 2020, s. 204.

30 Emine Zeynep Daban, *Afrika'da Yerli Direniş ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019, s. 73.

31 Pınar Kaya Özçelik, "12 Eylül'ü Anlamak" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 66, S. 1, 2011, s. 75.

artmıştı.³² Sanatçılar, eserlerini sergileme, yayınlama veya sahneleme konusunda zorluklarla karşılaşmışlardı. Sanat eserlerinin toplumun düzenini sarsıcı veya kişisel hassasiyetleri olan unsurları içermesi bekleniyordu. Sanatçılar bu dönemde sansürden uzaklaşma veya buna karşı koyarak, zorlama yoluyla içerik üretmeye, mesajlarını iletmeye çaba gösteriyorlardı.

12 Eylül sonrası sanat ortamında devlet desteği azalmıştı ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalınmıştı. Bu dönemde sanat üretimi ve sanat etkinlikleri ciddi bir düşüş yaşamıştı. Yeni sanatçıların yetişmesi ve yeni sanat akımlarının ortaya çıkması da zorlaşmıştı³³. Ancak, bu zorlu dönemde bazı gruplar, baskıya karşı durarak sanatsal nesnelere üretmeye devam etmişlerdi. Özellikle edebiyat ve sinema alanında, toplumsal önerilere değinen eserler ortaya çıkmıştı. Bazı sanatçılar, siyasi eleştirilerini farklı yollardan yaparak sansürü aşmaya çalışmışlardı. 12 Eylül sonrası dönemde, sanat ortamında ciddi baskılarla karşılaşılmasına rağmen sanatın özgürlükçü ve eleştirel gücü hiçbir zaman tamamen söndürülemedi. 2 Eylül 1980’de gerçekleşen askerî darbe sonrasında Türkiye’deki sanat ortamı büyük bir değişime uğradı. Darbe sonrası dönemde, darbe liderleri tarafından Türk sanatındaki tüm “solcu unsurların” tasfiyesi hedeflendi. Sanat dünyasındaki birçok isim ya tutuklandı ya da sürgüne gönderildi. Ülkedeki bu olumsuz tablo müzelerin ve çeşitli sanat mecralarının da durağan bir dönem geçirmelerine sebep olmuştu.

Bu süreçte özellikle sinema, tiyatro ve müzik ortamları birçok sansür uygulaması yapıldı. Sanat eserlerinin üzerindeki denetimler artırıldı ve sansürlenmesi gereken belgeler hakkında kararlar alındı. Bu dönemde Türk sineması, tiyatrosu ve müziği, eski canlılığından uzaklaşarak dar bir çerçeveye hapsedilmişti.³⁴ Sanatın politik yönü, darbe sonrası dönemde sansürden dolayı zayıflatıldı. Zamanla darbenin etkileri azaltılarak sanat ortamı yeniden canlandı. 1980’lerin sonlarına doğru yeni sanat akımları ortaya çıktı ve daha özgür sanatsal yaratımlar üretilebildi. Sanatın yaratıcılığı ve özgürlük alanı genişletildi ve sansürün etkisi altında çalışan kişiler bu duruma karşı mücadelelerini arttırdılar. Bununla birlikte, bazı cesur aktivistler eleştirilerini, söylemlerini bu dönemde cesur bir şekilde sürdürerek muhalefetlerini ifade ettiler. 12 Eylül sonrası dönemde Türkiye’deki sanat ortamı büyük bir değişimi başardı.

32 Soner Dursun, “Türkiye’nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi Sonrası Dönem”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 16, 2008, s. 421.

33 Salih Zeki Haklı, “12 Eylül Öncesi Türkiye’de Sosyalist Kültür İnşa Çabaları: Türkiye Yazıları Dergisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 79, 2015, s. 17.

34 Banu Ayten Akın, “Türk Tiyatrosunda 12 Eylül Darbesini Okumak”, *Electronic Turkish Studies*, C. 12, S. 16, 2017, s. 2.

6. 1980 Sonrası Türk Sanat Ortamlarında Küresel Etkiler

Bir üstünlük ve baskın çıkma proje olarak, finansal, toplumsal ve politik yapı, post strüktüralizmin etkisi altında tekrar biçimlendirilmiştir. 1980'in ardından ANAP hükümeti ile başlayan bu hegemonik proje, 1990'lardan sonra, bir takım tezatlar ve kararsızlıklar neticesinde Türkiye'de politik camiada meşruiyet krizlerine, ekonomik istikrarsızlıklara ve kargaşaya yol açmıştır³⁵.

Bu dönemde sosyal, ekonomik ve politik unsurlardan büyük ölçüde müteessir olan sanat eşrafi kendi asrının ürünü olarak düşünsel, ussal, toplumsal ve finansal açıdan biçimlenme yoluna girmiştir. Dolayısıyla 1980'li yıllar, Türkiye'de bir miladi dönüm noktası olarak telakki edilmektedir. Bu dönemde ülkede Türkiye lehine ve aleyhine cereyan eden bazı meseleler görülmektedir. Bunlardan en önemlisi 80 darbesidir. Mali, iktisadi, siyasi sosyal birçok alanı etkisi altına almış bu darbe sonrasında, sanatta farklı bir yol izlemeye başlanmıştır³⁶. Kültürel sahada dünya medeniyetinin yaratılmaya çalışılması, ulusların kendi kültürlerine yabancılaşmasına sebep olmuştur³⁷.

Öztürk'e göre, "1980'lerden sonra, "Yeni Eğilimler", "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit", "İstanbul Bienalleri" gibi sergiler aracılığıyla, kavramsal sanat anlayışıyla ortaya çıkan işler, sanat objelerinin toplu olarak sergilenmelerinin yanında panellerde, üniversitelerde ve çeşitli sanat dergilerinde tartışılarak, toplumda farkındalık oluşturulmuştur. Özellikle Yeni Eğilimler toplumsal göndermeleri olan mesajlarıyla, 80'li yılların panoramasını göz önüne serer"³⁸. Örneğin kamuoyu tartışmalarına katılma ve kendilerini görünür kılma arayışındaki feministler, kitle gösterilerinin yanı sıra yeni protesto biçimlerini de denediler. 1987'deki aile içi şiddet protestosundan sonra İstanbul'daki Kariye Müzesi önünde bir açık hava festivali düzenleyen feminist eylemciler, 1988'de de kadınların gündelik hayatta boyunduruk altına alınışını anlatan geçici bir müze açtılar. 1989'da ise kadınlara, cinsel tacizi protesto etmeleri ve kendilerini korumaları için hazırlanmış iğneleri satma teması olan "Mor İğne" kampanyası düzenlenmiştir.

35 Ahmet Bora Tarhan, "Türkiye'de Postmodernizm ve Siyasal Değişim", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, 2012, s. 11.

36 Erol Cansu Celebi, "1980'li Yıllarda Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Değişimin Sanat Eserlerine Yansımaları", *Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 43, 2019, s. 983.

37 TASAM, "Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri", (Çevrimiçi), https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri, 15 Eylül 2022.

38 Yıldız Öztürk Ötkünç, *1980'li Yıllarda (1980-1990) Türkiye Sanat Ortamının Değerlendirilmesi: Bu Bağlamda Dönemin Özellikle Resim Alanında Üretilen İşlere Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 48.

Kültür ve sanat sektöründe, bir yandan Türk İslam sentezi maskesi altında Atatürkçülük uygulanırken, öte yandan medya aracılığıyla ABD teması bir kültür emperyalizmi dayatılmıştır. Bu bakımdan plastik sanatlardan musiki, sinema, edebiyat dallarına kadar, kültürel algıda bir dönüşüme mahal verilmiştir³⁹.

1980 ve sonrası dönemlerde küresel olayların örnekler halinde tespitlerinin belirlenme kıstasları, bu olayların küresel etkiye sahip olmaları, sanat ve kültür bağlamında fonksiyonlarının olmaları, kronolojik tutarlılığın olması, Türkiye ekseninde etkili olmaları vb. siyasal, toplumsal, kitlesel ve askerî gelişmelere dayanılarak tercih edilmeleridir. Bu söz konusu gelişmeler aşağıda başlıklar halinde sıralanmışlardır.

7. Berlin Duvarının Yıkılışı

9 Kasım 1989'da yarım milyon insanın kitlesel bir protesto için Doğu Berlin'de buluşmalarından 5 beş gün sonra, komünist Doğu Almanya'yı Batı Almanya'dan ayıran Berlin duvarı çöktü. Doğu Alman liderler, sınırları gevşeterek ve Doğu Almanlar için seyahat etmeyi kolaylaştırarak artan protestoları sakinleştirmeye çalışmıştı. Sınırı tam olarak açmayı düşünmemişlerdi. Yaşanacak olayların yankısının düşük olması bekleniyordu, ancak uygulanma biçimlerinin büyük sonuçları oldu⁴⁰. Komünizmin çöküşü ile Berlin duvarının yıkılması gibi yaygın etkisi olan gelişmeler ile beraber hızla endüstrileşen Batı, tüm dünyayı tek çatı altında birleştirmeyi arzulayan tutumu ve küreselleşmeye paralel olarak post-modern toplumdaki birey kavramında önemli bir değişime vesile olmuştu⁴¹.

Berlin, 28 yıl süresince şehri ikiye ayıran 46 km mesafesindeki bir duvarla iç içe yaşamıştı. Senelerce “Utanç Duvarı” şeklinde bilinen duvarın 1989 tarihinde devrilmesi, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın neticesinin de hazırlayıcısı olmuştu. 9 Kasım 2019 duvarın ortadan kaldırılışının 30. yıkılış yıldönümüydü. Şehir, halkın bütünleşmesinin 30. yılı dolayısıyla sanat etkinlikleri, festivaller, sergiler ve konserlerle tören haline getirilmişti⁴².

Berlin Duvarı'nın çöküşü, bu duvarın tümüyle fiziksel bitimi manasına gelmesede, açılmasının sonuçları gerçekten de kalıcıydı. Gorbaçov, ABD Başkanı George HW.

39 Yıldız Öztürk Ötkünç, *1980'li Yıllarda (1980–1990) Türkiye Sanat...*, s. 67.

40 “The Fall of the Berlin Wall: Was 1989 Reconstructed in a Modern Way?”, *BBC NEWS*, (Çevrimiçi), news/world-europe -50013048, 17 Ağustos 2022.

41 Gökçen Şahmaran Can, “Küreselleşmeyle Gelişen Yabancılaşma Kavramı ve Sanat”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 51, 2016, s. 229.

42 Ece Çelik, “Duvarın En Sanat Hali”, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/duvarin-ensanat-hali-41374654>, 12 Eylül 2022.

Bush ve Batı Almanya Şansölyesi Helmut Kohl ile iki Alman Devleti'nin neredeyse tamamen Batı Almanya şartlarına göre yeniden birleşmesine izin vermek için müzakereler yapmayı kabul etmişti. Uluslararası çapta Berlin Duvarı'nın yıkılması, Soğuk Savaş döneminin sembolik manada sonuna işaret etmiş ve ünlü siyaset bilimci Francis Fukuyama'yı bu olayı "Tarihin Sonu" diye ilan etmeye sevk etmişti⁴³.

"Kent Manzaraları" adlı sergide kullanılan yeni teknik Erdal İnci'nin veri görselleştirme denilen bir sanat çalışmasıdır. (Fotoğraf 1) Bu teknik, çok sayıda ufak fotoğraf karesini üç boyutlu dijital modele dönüştürmüştür. Bu olayın en heyecan verici tarafı sanatçının önceden edindiği fotoğrafları da modelin üzerine yerleştirebiliyor olmasıdır. "Berlin Duvarı" çalışması ile birlikte fotogrametri tekniğiyle üretilen farklı eserler sergilenmektedir. Bu vesileyle elde edilen ürün, fotoğrafların toplamından daha fazla veri kapsamakta olup, duvarlardaki en ufak çizgileri dahi gösterebilen bir veri elde etme uygulamasıdır. Bu yeni sanatın bir diğer artısı da bir mekâna ait iç bölümden elde edilen görüntülerin dışarıdan da görüntülenebilir olma becerisidir⁴⁴.

Endüstrileşmenin yarattığı dinamikler, sanata da dönüşüm yaşatarak yıkım ve yeniden inşa arasında kendini yarattığı sanata yönelmiştir. Sanatçılar üretmek için yıkım, yok etmek için de yaratıma başvurmuştur. Bu bakış açısıyla da sanatsal ifade, yeni biçimlerin hayata aktarılmasında yok etmenin gerekliliğini ortaya koymuştur⁴⁵. Bu açıdan Berlin Duvarı'nın yıkım konusu bazı sanat dalları için oldukça uygun bulgular sunmaktadır. Kapitalist sistemlerin sürekli yeniyi yaratmak çabaları, eskinin yok edilmesini gerekli kılan sistemi içinde, köhnemiş mimarilere yine yaratma penceresinden bakarak, yıkma eylemleri ile aslında yeniden yaratmayı da anlatmak istemişlerdir⁴⁶.

Müzelerin çevrim içi platformlarında da bir takım sergi ve koleksiyonlar mevcuttur. Sanal müzeler, toplumların millî kültür kurumları gibi kurulabildiği gibi, küresel ölçekli sanal müzeler de hâlihazırda bulunmaktadır. "Europeana" Avrupa Birliğinin dijital müze ve kütüphanesi hizmetidir. AB üye ülkeleri tarafından oluşturulmuştur. Bu sanal müze bünyesinde 30 milyon kadar dijital veri, AB üye ülkelerinin müze, kütüphane ve

43 Albinko Hasiç, "Duvardaki Kapılar Geniş Açılıyor, Berlin Duvarı'nın Yıkıldığı Gün Ne Oldu?", *Time* (Çevrimiçi), <http://time.com/5720386/berlin-wall-fall/2019>, 20 Eylül 2022.

44 Naz Cuğuoğlu, "Politik Olmamayı Seçmek de Politik Bir Karar", *Artfulliving*, (Çevrimiçi), <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/politik-olmamayi-secmek-de-politik-bir-karar-i-6320>, 19 Eylül 2022.

45 Donald Kuspit, "Creative Destruction Once More: Donald Kuspit on Graham Wilson's Paintings White", (Çevrimiçi), <http://whitehotmagazine.com/articles/on-graham-wilson-s-hot>, Magazine Paintings, 38 02, 12 Eylül 2022.

46 Olgu Aytaç-Yahya Madra, "İmhayı Beklerken, Şehrin Artıklarını Toplamak: Gordon Matta-Clark'ın Sanatının Siyaseti", *Doxa*, 5, 2007, s. 73.

arşivlerindeki nesnelere ve kayıtlardan üretilmiştir. Kahraman, bu sanal müzenin interaktif projesi olan Europeana 1989, Berlin Duvarı'nın yıkılışının 25. yıl kutlamaları sebebiyle 2014'te gerçekleştirdiğini, Batıda bu hadiseden nasibini alan devletlerdeki insanların bu tarihi olayla ilgili çektikleri fotoğrafları, videoları ve ses kayıtlarını dijitalleştirerek kendi öykülerini yazmalarını talep etmiştir. Zira bu proje, üye ülkelerin müzeleri ve kültür kurumlarınınca desteklendiği⁴⁷ açıklanmıştır.

Fotoğraf 1: Ebru Yetişkin'in küratörlüğünü üstlendiği Contemporary İstanbul'un yeni medya bölümündeki Plungin'de görüldüğü *Berlin Duvarı: Bir Veri Görselleştirmesi* çalışması sonucu oluşturulmuştur.⁴⁸

8. Körfez Savaşı

Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin, Ağustos 1990'ın başlarında komşu ülkesi olan Kuveyt'i ele geçirmeyi istemekteydi. Bu eylemlerden endişe duyan Suudi Arabistan ve Mısır gibi diğer Arap güçleri, ABD ve diğer Batılı ülkeleri müdahale etmeye çağırıyordu. Hüseyin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1991 yılının ocak ayı ortasına kadar Kuveyt'ten çekilme taleplerine karşı çıkmış ve Basra Körfezi Savaşı, Çöl Fırtınası Operasyonu olarak bilinen ABD liderliğindeki büyük bir hava saldırısıyla başlamıştı. Müttefik koalisyon Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Kuveyt, Mısır ve Suriye'den oluşmaktaydı⁴⁹. Irak'a müdahalesi havadan ve karadan 42 gün boyunca aralıksız yaptığı saldırıların ardından, ABD Başkanı George H.W. Bush 28 Şubat'ta ateşkes ilan etmişti. O zamana kadar Kuveyt'teki Irak kuvvetlerinin çoğu ya teslim olmuş ya da kaçmıştı. Basra Körfezi Savaşı başlangıçta uluslararası koalisyon için bir başarı olarak görülmüştü⁵⁰.

47 Zeynep Kahraman, "Sanal Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, 2020, s. 150.

48 Erdal İnci, "Berlin Wall", (Çevrimiçi) <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/politik-olmamayi-secmek-de-politik-bir-karar-i-6320>, 15 Eylül 2022.

49 Aslı Özkaya, "Medya ve Körfez Savaşı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 1, 1997, s. 567.

50 "Basra Körfezi Savaşı", *HISTORY*, (Çevrimiçi), <https://www.history.com/topics/middle-east/persian-gulf-war>, 12 Eylül 2022.

Savaşlar tabiatın ahengini bozdukları gibi bazı coğrafyaların dengesini de bozmuştur. Aynı zamanda kültürel mirasında yitirilmesine sebep olmaktadır. ABD'nin Irak'a müdahalesi, Irak'a demokrasi, adalet ve refah götürmek adına, o bölgedeki petrol kaynaklarını kontrol altında tutmak gayesi taşıdığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Ağır askerî müdahaleler operasyonlarla Irak'ın zengin tarihine, kültürel, coğrafi, ekolojik yapısına ve sanatına büyük zarar vermiştir⁵¹. Savaşların doğaya ve insanlığa verdiği hasarlar elbette ki birçok sanatçı ve müze için ele alınan önemli konular içermektedir. Öyle ki savaş vb. küresel etkileri geniş olan olaylar tarihin birçok döneminde sanat adına ilham kaynağı olmuştur. Birçok sanatçı Irak Savaşı'na tepki gösteren bazı önemli resimler, heykeller, enstalasyonlar ve video sanatı yayınlamıştı. Bu eserler, genellikle savaşın korkunç boyutlarını ve insanların acılarını önlemeye yöneliktir. Sanatçılar Irak savaşını ele almasını genellikle eleştirel bir bakış açısıyla gerçekleştirdi. Çoğu sanatçı, savaşın doğurduğu, insanlık dramını ve sivil kayıpları eleştiren birçok sanatsal içerik üretti.

ABD'nin Ortadoğu'daki emelleri, yıkıcı etkiler, göç, acı ve travma gibi sonuçlar doğurdu⁵². Ayrıca, savaşın insanlara ve yayılmaya yönelik zararlar gibi konular da çeşitli sanatçıların eserlerinde dile getirildi.

“Asit Yağmurları” adlı resim Körfez Savaşı'nda petrol noktalarının patlatılmasının ardından o coğrafyada şiddetli oranda yayılan asit yağmurlarından ilham alınarak tasarlanan bir resimdir. (Fotoğraf 2) Ham petrolün yağmur olarak geri dönüşümü neticesinde tabiatın tahrip edildiğini ve kendi düzleminden başka bir platforma sürüldüğü öyküler olup bu görsel, betimlenmiştir⁵³.

51 TASAM, “Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”, (Çevrimiçi), file:///C:/Users/ASUS/Desktop/B%C5%9Fmenin%20Boyutlar%C4%B1%20Ve%20Etkileri.html, 15 Eylül 2022.

52 Didem Yaman, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 1, S. 2, 2005, s. 117-142.

53 Sait Toprak, *Savaşın Doğasının Etkisinde Olan Resim Sanatına Savaşın Doğa Üzerindeki Etkisinin Resim Sanatına Yansımaları*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2018, s. 182.

Fotoğraf 2: Asit Yağmurları, 2010, Kâğıt Üzerine K m rkalem, 80 x 40 cm⁵⁴

Körfez bölgesinde, 1990 sonrası bilhassa yeni Rusya'nın doğmasının ardından başka bir dönemin başlamasına ve küresel sermayenin, yatırımların çoğalması, turizm faaliyetlerinin gelişmesi, toplumsal rollerin değişmesine sebep olmuřtur⁵⁵. Yeni tesisler, konaklama yerleri, eğlence mekanları, sanat ortamları, müzeler, alışveriş alanları, spor tesisleri (golf sahaları, kongre merkezleri) vb. birçok yeni yatırım bu zamanlar artmaya bařlamıřtır⁵⁶.

Sanatın yolculuğunda yaratma tutkusu ve yıkma arzusunun bilinçli bir davranış gösterdiğini, sanatçıların yıkım ve yeniden inşa üzerine yapmış olduğu incelemelerden de görmek mümkündür. Yaratmanın yıkım eylemi üzerinden gerçekleşebileceğini Picasso: "Her yaratma edimi, ilk önce bir yıkma edimidir" sözleriyle ifade ederek kendi çalışmalarında da yaratıcılığın kaynağına vurgu yapmıřtır⁵⁷. Buna ek olarak yansıtma teorisinin 19. ve 20.  ağlardaki zıttı ise önce realite, sonrada marksist estetik ifadesidir. 19. yüzyılın ortalarında romantizm ekolüne karşıt olarak başlayan realizm, sanatın yansıtma anlamına geldiği prensibiyle hareket etmiřtir⁵⁸.

9. SSCB'nin Dağılması

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulduktan sonra 1917'de SSCB'deki halk devrimi, Rus hegemonyasını sona erdirdi. SSCB, 15 cumhuriyetten oluşan kırılğan bir konfederasyondur. Bu oluşumun merkez  ss  Rusya idi. SSCB, bu dönemde çok g c lenmeye başlamıştı. 1922'den 1991'e kadar tüm dünya siyaseti

54 Sait Toprak, *Savaşın Doğasının...*, s. 182.

55 Arif Güngör, "Uluslararası Turizmde Ekonomik  evre", ed. İçe Pınar, *Uluslararası Turizm İşletmeciliği*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 3.

56 Sebahattin Emre Dilek-Nur Kulakoğlu Dilek, "Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan Olayların Turizmde Yansımaları: 1960'tan Günümüze Tarihsel Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 2, 2013, s. 1083.

57 Rollo May, *Yaratma Cesareti*,  ev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2018, s. 80.

58 Kutsal Yenilmez Yener, "Savaş ve Sanat: Savaşın Sanata Yansımaları", *Görüş*, ( evrimi i), <https://gorus21.com/savasinsanata-yansimasi/>, 12 Eylül 2022.

üzerinde büyük kontrol sahibi olan kesim, Mikhael Gorbvachev'in ülkenin ekonomik durumu nedeniyle devleti çeşitli bölgelere ayırarak siyasi reformlar yapmasına vesile olmuştu⁵⁹. Leonid Brejnev, 1964 tarihinde Komünist Parti birinci yönetim organı pozisyonuna geçerek SSCB'nin 1982 yılına kadar önderliğini yapmıştır. 1968 yılında Çek ayaklanmasını askeri yöntemlerle ile engellemiş, Doğu Bloğu toplumlarına gözdağı verilmiştir. 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'a müdahalesine kadar Batı ile esnek ilişkiler kurduğu bilinmektedir⁶⁰.

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve Körfez Savaşı akabinde, uluslararası güce sahip meselelerin oluşturduğu finansal kriz, ticari pazarları derinden etkilemişti. Dolayısıyla Türkiye'de sanat camiası bir takım eser alışverişiyle ayakta kalma gayreti içerisindeydi. Bu defa da devreye bienaller ile sanat müzeleri girdi ve özellikle sanatın kavramsal boyutu üzerinde durulmaya başlandı⁶¹.

Ali Artun'un "Çağdaş Sanat ve Kültüralizm" isimli çalışmasında "Demirperde'nin sona erip soğuk savaşın nihayetlenmesini takip eden süreci "Kültür Tutulması" araştırmasıyla ele alır. O zamanlar artık uluslararası bir kültürel yol ayırımı meydana getirilir. Sosyal, politik yaşam ve rotanın giderek sanata çevrildiğini anlatır. Sanatsal etkinliklere olan yoğun ilgi, bu kültür rüzgarının modern zamanlardan düşünceye evrildiğinin bir sonucudur. Modern kültürün topyekûn beşeriyeti benzer medeniyet tarihine yükselten homojen yapısı küreselleşme ile ayrıştırılmıştır. Ayrıca küreselleşmeye muhalif, tekilci, izafidir. Yeni serbest ekonomik modelde sanat metalaştıkça ekonomi de buna çanak tutmaktadır. Modern toplum, kültürel serbestleşme için sektörlerce kurgulanmakta yeniden gözden geçirilmektedir. Zira bu noktada en önemli enstrümanlar sanat eserleridir"⁶².

Kalebodur firmasının destekleriyle 8 Mayıs-11 Ağustos 2013 tarihinde SSCB'de savaş sonrası yaşama dair sinema, çizim, fotoğraf, maket gösterimleri tarzında meydana getirilen bir sergi Galata SALT'ta gerçekleştirilmiştir. Bu sergi savaş sonrası döneme odaklanarak, SSCB'nin tarihindeki önemli bir dönüm noktası olan ve büyük değişimleri beraberinde getiren bir zaman dilimini ele geçirmiş olduğuna vurgu yapar. Atasoy, bu

59 Madhu Rajput, *Disintegration of the USSR*, (Çevrimiçi), Western History M.A., Semester –IV, Paper-I, International Relations Since 1989, https://www.lkouniv.ac.in/site/writereaddata/siteContent/202004171006164356madhu_rajput_west_hist_disintegration_of_soviet_union.pdf, 19 Eylül 2022.

60 Ayşenur İlkan, *Soğuk Savaş Döneminde ABD-SSCB Kültürel Politikalarının Sanata Yansıması: Soy ut Dışavurumculuk ve Sosyalist Realizm*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

61 Sinan Eren Erk, "Yakın Dönemin Kültür Sanat Politikalarına Bir Bakış", (Çevrimiçi), <http://www.sinanerenerk.com/2021/03/yakn-donemin-kultur-sanat-politikalarına.html>, 15 Eylül 2022.

62 Ali Artun, *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*. çev. Tuncay Birkan, Nursu Öрге, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

konuda “mimarlar ve yerel öncüler, mimarlığın ilkelerine olan mesafelerini, yerel veya milli-kimlik arayışının bir teyidi olarak gördüklerini, böylece, Moskova siyasetinin baskın politikalarına meydan okuyan, mimari öncü bir ekolün biçimlendiğini” savunur. Modernizmin her iki sürümü, “yerel modern” ve “Sovyet melez” farklı konumlanmış modern yaşam tarzlarını yansıtmıştır. Serginin mutfağında yer alan aktörler, yerelde modernler, SALT için Georg Schöllhammer tarafından, Ruben Arevshatyan’ın desteği ve Local Modernities adlı araştırma projesinin temelinde hazırlandığını⁶³ ifade eder.

Markus Weisbeck ve Heike Ander Arevshatyan, Klaus Schöllhammer Ronneberger’le beraber tertipledikleri Local Modernities, ayrıca Architekturzentrum Wien’in üstlendiği 2012 tarihinde organize edilen “Soviet Modernism 1955-1991 Unknown Stories” isimli sanatsal etkinliğinin gerçekleştirilmesine ön ayak olmuştur⁶⁴.

10. Bosna Savaşı

Bosna-Hersek Devleti özgürlüğünü kazandığından itibaren savaş halindeydi. Avrupa Topluluğu’nun Luksemburg Toplantısı’nda Bosna-Hersek’in tanınması doğrultusunda hareket etmekteydi. 6 Nisan’da Sırlar Saraybosna’ya ilk hava saldırısında bulunmuşlardı. Bosna’daki Sırlar azınlık olmak yerine Bosna-Hersek topraklarını Sırbistan’a katmak amacıyla 1992’de Bosna-Hersek’te, II. Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa topraklarındaki en büyük savaşı başlattılar⁶⁵. Temmuz ayında Bosna-Hersek ülkesinde, Sırbistan güçlerinin egemenliğinde bulunmayan Boşnak topraklarının üçte birinde, yarı-bağımsız bir Hırvat devletinin kurulması yönünde talimat veren Mate Boban⁶⁶ çok sayıda insanın ölmesine sebep olmuştur.

Yugoslavya’nın dağılmasından ve savaşın başlamasından sonraki dört yıldan fazla bir süre boyunca, önce Hırvatistan’da ve ardından Bosna’da, ABD, şiddeti ve çatışmayı sona erdirmeye çalışmakta başı çekmeyi reddetti. Birçok yazar Washington’un ve Batı’nın, etnik temizliği, toplama kamplarını ve yüz binlerce sivilin katledilmesini durdurmadaki başarısızlığını açıklamak için belagatli ve tutkuyla yazarken, çok azı 1995 yazında neden Amerika Birleşik Devletleri’nin sonunda Bosna’daki savaşı sona

63 Zehra Betül Atasoy, “Savaş Sonrası Sovyet Mimarlığından Bir Kesit: Yerelde Modernler”, *Arkitera*, (Çevrimiçi), <http://www.arkitera.com/haber/savas-sonrasi-sovyet-mimarligindan-bir-kesit-yerelde-modernler/>, 11 Eylül 2022.

64 “Yerelde Modernler”, *Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu*, (Çevrimiçi), http://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/yerelde-modernler_120583, 11 Eylül 2022.

65 Şule Kut, *Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 56.

66 Samary Catherine, *Parçalanmış Yugoslavya ve Bosna’da Etnik Savaş*, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 88.

erdirmek için liderlik rolü üstlendiği⁶⁷ meselelerini kaleme aldı. Miloseviç, Sırbistan Cumhurbaşkanı olarak Kosova'nın kısıtlama kararına öncülük etti. 1990 yılında Sırbistan, Kosova meclisini feshetti ve eyalet oldu ve doğrudan Belgrad'dan yönetildi. Buna karşılık, eyaletteki etnik Arnavut milletvekilleri Kosova'da Cumhuriyet ilan etti. Ocak ayında, Komünistler Birliği etnik hatlar arasında bölündü. Bu, ülkede artan milliyetçi hoşgörüsüzlüğün bir işaretiydi ve yaklaşmakta olan çatışmanın habercisiydi⁶⁸. 1992'de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin altı cumhuriyetinden biri olan Bosna, Slovenya ve Hırvatistan'ın daha önce uluslararası bağımsız devletler olarak tanınmasının ardından bağımsızlık ilan etti⁶⁹.

Bu önemli siyasal ve askerî olaylar Türkiye'de geniş yankı uyandırdı. Dolayısıyla insanlar soykırım derecesinde büyük kıyımlara yol açan Bosna katliamının hiçbir zaman unutulmaması adına sanatsal içerikler üretmeye başladılar. Bu aktivitelerden biri de Bursa'da Osmangazi Belediyesi'nin tertiplelediği Sırp ordusu tarafından 27 yıl önce Srebrenitsa'da katledilen binlerce Boşnak sivil anmak adına “Serenatsa Soykırımı” konulu fotoğraf sergisi oldu⁷⁰. (Fotoğraf 3 ve 4) “Srebrenica Katliamı” Bosnalı sanatçı olan Safet Zec'in resim çalışması, 1995 yılında gerçekleşen Srebrenitsa Katliamı'na odaklanmaktadır. Bu tablo, soykırımın vahşetini ve acısını seçen etkileyici bir çalışmadır. (Fotoğraf 5)

Fotoğraf 3: “Serenatsa Soykırımı” konulu fotoğraf sergisi⁷¹

67 Ivo H. Daalder, “Müdahale Kararı: Bosna'daki Savaş Nasıl Bitti?”, *BROOKINGS*, (Çevrimiçi), <https://www.brookings.edu/articles/decision-to-intervene-how-the-war-in-bosnia-ended/>, 20 Eylül 2022.

68 Stathis N. Kalyvas-Nicholas Sambanis, “Bosnia's Civil War”, *Origins and Violence Dynamics*, Washington DC: *The World Bank*, V. 2, 2005, s. 191.

69 Peter Andreas, “The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosna”, *International Studies Quarterly*, C. 48, S. 1, 2004, s. 29.

70 Ramazan Yıldız, “Srebrenitsa Şehitleri Fotoğraflarla Anıldı”, (Çevrimiçi), <http://www.haber7.com/dunya/haber/3243188-srebrenitsa-schitleri-fotograflarla-anildi>, 12 Eylül 2022.

71 <https://www.haber7.com/dunya/haber/3243188-srebrenitsa-> (Çevrimiçi), 12 Eylül 2022.

Fotoğraf 4: “Serenatsa Soykırımı” konulu fotoğraf sergisi⁷²**Fotoğraf 5:** Safet Zec’in, Srebrenitza Resim Çalışması⁷³

“Bosnian Girl” (Bosnalı Kız)- İngiliz ressam Steve McQueen’in 1996 tarihli video enstalasyonu, Bosna’da yaşanan çocukların savaş esnasındaki yaşadıklarını gösterir. “War Childhood Museum” (Savaş Çocukluğu Müzesi) – Bosna’da kurulan bu müze, Bosna Savaşı sırasında çocuk olan müşterilerin hatıralarını ve deneyimlerini sergiler. Bu sergiler, resimler, yazılar, oyunlar ve diğer kişisel eşyalar aracılığıyla katliamın yolculuğunu anlatmaktadır.

Bosna katliamı gibi travmatik temalar ele alan sanat eserleri, kendilerinde empati yaratma, bilinç oluşturma ve anıları canlandırma potansiyeline sahiptir. Bu tür eserler, korkunç, insanlık dışı koşullar ve kurbanların acılarını gözler önüne sererek duygusal bir etki yaratabilmektedirler. Sanatın aynı zamanda geçmiş verilerini bir hatıra oluşturma işlevi olduğu için Bosna katliamının sanat yoluyla anlatılması, bu acı dolu dönemi unutmamak, hatırlamak ve gelecek nesillere ulaştırma amacı taşımaktadır. Sanat eserlerinin, tarihi arşivlerin kaydedilmesi ve anlatılmasında birer belge değeri de

72 <https://www.haber7.com/dunya/haber/3243188-srebrenitsa-> (Çevrimiçi), 12 Eylül 2022.

73 Redžep Nikšić, “The Effect of Wartime Suffering on The Choice and Transformation of Motifs in The Work of Safet Zec”, *Journal of Balkan Research Institute*, V. 11, No. 2, 2022, s. 491-510.

taşınmaktadır. Sanatçılar, Bosna katliamı gibi tarihsel travmaları ele alarak, savaşın karanlık yönünü yansıtmak ve benzer olayların tekrarlanmasını önlemek için sergiler düzenlemektedirler. Sanatın gücü, insanların zihinlerini açmak, toplumsal değişimlerden faydalanmak ve adaletin sağlanması için bir bilinç oluşturmaktadır. Sanat, insanların acı dolu belleklerinde hayatı anlamalarına yardımcı olabilir, geniş insan kitlelerini harekete geçirebilir ve tarihi anıları gelecek kuşaklara aktarabilme gücüne sahiptir.

11. 11 Eylül

Amerika gibi dünyanın en büyük süper güç ülkelerinden birinde gerçekleştirilen uçak saldırılarında kamuoyunu uzun yıllar meşgul eden hadise 11 Eylül saldırıları diye hafızalarda yer edinmektedir. 2001 yılında uçaklardan ikisinin ünlü Dünya Ticaret Merkezi'ne bağlı ikiz kulelere, bir tanesinin Pentagon binasına, bir tanesinin de hangi yöne savrulduğu belli olmayan kimi görüşlere göre yolcuların müdahaleleri sonucunda amacını gerçekleştirilmeden düşürüldüğü iddialarıyla neticelenmişti⁷⁴.

Sanat toplumun içinde bulunduğu politik gelişmelerden, ekonomik koşullardan ve birçok olaydan dinamik bir şekilde etkilenmektedir. Sanatsal ürünler “zamanın tanığı” olması bakımından yaratıldığı dönemin idari, felsefi, sosyal ve mali ortamı ekseninde şekillenmektedir⁷⁵. 11 Eylül saldırıları da küresel çapta yankı uyandırmıştır. Bu saldırıların ardından toplumsal hayatı etkileyen ve yıkıma gerekçe olan davranış için “yaratıcı yıkım” kapitalist ekonomi sistemi de etkisi altına almıştır. Beril'e göre, “modernleşme süreciyle üretimin artması ve buna bağlı olarak kapitalist ekonomi sisteminin yaygınlaşması ile Joseph Alois Schumpeter tarafından geliştirilen “yaratıcı yıkım” yaklaşımı, ekonomi alanında kullanılan bir kavram olmuştur”.

Topkapı Sarayı Has Ahırlar Bölümü'nde açılan “Gerçek Renkler” temalı sergi, 11 Eylül'ün plastik sanat eserleri ile olan ilişkisini yansıtmaktadır. “Terör Saldırısına Sanat ile Yanıt” ilkeli sözü düzleminden kurgulanan sergide amatör ve profesyonel 68 sanatçının eserini kapsamaktadır. ABD'nin farklı bölgesinden değişik inanç, kültür ve etnik kimlik üyesi sanatçıları, eserlerinde acıya dayanmayı ve ümidi yüceltmektedir. Serginin ikinci başlığı “Amerikan Ruhuna Meditasyon”, aynı zamanda bir hedef olarak

74 Rüştü Kam, “İkinci İkiz Kule Mi?”, *Habercom*, (Çevrimiçi), <https://www.ha-ber.com/ikinci-ikiz-kul-e-mi/4248/>, 22 Eylül 2022.

75 Erol Cansu Çelebi, “1980’li Yıllarda Türkiye’de Yaşanan Toplumsal Değişimin Sanat Eserlerine Yansımaları”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 43, 2007, s. 983.

düşünülmüştür. New York'un ve Washington'un ardından İstanbul'da da düzenlenen bu sergi daha sonra Berlin ve Atlanta'ya taşınmıştır⁷⁶.

Sanat aracılığıyla bir manifesto, itiraz, muhalefet, karşı koyma, kabullenmeme, red-detme, meşrulaştırmalara yönelik tepkileri biraz daha açmak gerekirse:

Hatırlatma ve tanık: Sanat, geçmişte yaşanan acıları, travmaları anımsatma ve yeni nesillerin öğrenmesi ve anlaması için bir araç olabilir. Empati ve duygusal bağ kurma: Sanat, insanların duygusal olarak yaşam deneyimlerine ve acılarına empati duyulmasını sağlayabilir. Mağdurların duygusal deneyimlerine bir şekilde dokunarak duygusal bir bağ kurmaları sağlanabilir. Adalet talebi ve hesap sorabilme: Sanat, adaletsizliklere karşı bir tepki olarak kullanılabilir. Katliamlarda savaş mağdurlarının hikayelerini anlatarak adalet talebinde bulunulabilir, sorumluların hesap vermesini sağlanabilir ve dolayısıyla uluslararası toplumun dikkatini çekmeğe yardımcı olunabilir. Anlatılar aracılığıyla anlama: Sanat, karmaşık ve travmatik olayları anlamlandırmak ve anlamaktaki yükü hafifletebilir. Sanat yapıtları, şiddetin derinliğini ve karmaşıklığını kavramaya yardımcı olabilir, birtakım semboller yoluyla anlam yaratmada etkili bulunabilir.

12. Arap Baharı

Aralık 2010'da Tunuslu bir meyve satıcısının kendi kendini yakması sonucu alevlenen olaylar, "Arap Baharı" olarak anılmaya başlandı⁷⁷. Arap Baharı olarak adlandırılacak şey nedir? Sorusuna verilen yanıt, "öksüz kalmış kesimlerin hareketi" diye zikredilir. Yerel yetkililere karşı protesto eylemi hızla daha geniş bir önem kazandı⁷⁸. Bu olayları otokratik iktidarın pençesini sarsan bir dizi gösteri izledi. Arap dünyasındaki rejimler bir yıl sonra, Zine El Abidine Ben Ali Tunus'ta, Hüsnü Mübarek, Mısır'da, Muammer el-Kaddafi ise Libya'da değişen derecelerde şiddetin ardından devrildiler. Suriye, Yemen ve Libya farklı oranlarda şiddete gösterileri yapıldı. Suriye, Yemen ve Bahreyn'in tamamı kapsamlı bir kargaşaya tanık oldu. Bahreyn ile ilgili ciddi soruları gündeme getirildi. Bu hususlar, liderlerinin meşruiyeti ve hayatta kalması konularıydı. Benzer olaylar yani siyasi liderlerinin meşruiyeti ve hayatta kalması konuları Fas'ı da etkiledi. Cezayir ve Ürdün de olayları yatıştırmaya çalışmak için reformların yürürlüğe koyulması konusunda baskı gördü⁷⁹.

76 "11 Eylül'e Sanatsal Bakış", *Kültür Sanat Sinema*, (Çevrimiçi), <http://arsiv.ntv.com.tr/news/174963.asp#BODY>, 12 Eylül 2022.

77 Tarık Oğuzlu, "Arap Baharı ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, C. 3, S. 36, 2011, s. 8.

78 Mustafa Kibaroglu, "Arap Baharı ve Türkiye", *Adam Akademi*, C. 2, S. 2, 2011, s. 26-36.

79 Campante, Filipe R-Davin Chor, "Arap Dünyası Neden Devrime Hazırlanıyordu? Eğitim, Ekonomik Fırsatlar ve Arap Baharı", *Ekonomik Perspektifler Dergisi*, C. 26, S. 2, 2012, s. 167.

Bir düşünce sistemi üzerine inşa edilen her sanatsal içerik, onu yorumlamadan ve analiz etmeden daha yukarı gitmesi olanaksızdır. Sanatsal ürünler, yalnızca ne ürettiğini değil eserin hikayesi ile ilgili fikirleri ve eseri şekillendiren kültürel yetiler karşısında da önemli bir noktadadır. Şöyle ki eser, kendi sosyal etkilerinden yoğunlaşarak, çevresindeki yaşamı etkiler. Bir sanatçı çalışmasında, öznesinin ruhunun, hislerinin ve kimliğinin durumunu üslubunu ortaya koyar⁸⁰.

“Dalga (Wave)” sergisini, sanatçı Onay Akbaş, Beşiktaş, İstanbul’da bulunan Galeri Artist’te gerçekleştirmişti. Sanatçı son yıllarda yeryüzünde meydana gelen hadiseleri sorgulayıp, vuku bulan olayların insanlar üzerinde bıraktığı izleri gözlemleyerek resimlerine konu edinmişti. Bu sanatçıyı, İspanya, Madrid’teki “Öfkeliiler” hareketi ilgilendirdiği gibi Mısır, Tunus ve Tunus, Libya’daki Arap Baharı da etkilemişti. Sanatçı güncel konular arasında bir sanat koleksiyonu da hazırlamıştı⁸¹. (Fotoğraf 6)

Arap Baharı olarak adlandırılan, 2010 yılının Arap ülkelerinde patlayan çatışmaların 5. Yıldönümünde, Türkiye’deki Iraklı ve Suriyeli göçmenlerin yaşamı belirli tarihler arasında Caddebostan Kültür Merkezi’ndeki “Geç Erken” fotoğraf sergisinde⁸² teşhir edilmişti. (Fotoğraf 7)

Bazı Arap Baharı konulu sergiler Frankfurt’ta yapılmıştır. Bu manada Ashraf Foda’nın çalışmaları önemlidir. Foda’yı temsilen Reedah El-Saie Londra Modern İslam ve Sanat galerisinde çalışmalar düzenlemiştir. “Arap Sanatının Algısı Değişti” metaforlu sergilerle Mısırlı sanatçı Nermine Hammam, devrimin ilk günlerinde ordu ve Tahrir Meydanı’ndaki karşılaşmalarından esinlenerek, askerlerin fotoğraflarını ve pastoral manzaraların renk doygun resimli kartpostallarını birleştiren bir grup fotomontaj üretti. “British Museum ve Victoria & Albert Museum bölgedeki sanat koleksiyonlarını genişleterek, Arap Baharı temalı içerikler sunuştur”⁸³.

Sanat artık sadece sanatçılar ve elitler için değil, meydanlarda herkesin katılım sağladığı sanat sergileri olarak kamuya açık bir tarzda düzenlenmiştir. Bu manada

80 Hatice Süzen, “Modern Batı Sanat Akımlarının Güncel Sanata Katkıları”, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, C. 2, S. 1, 2018, s. 25.

81 “Tuvaldeki Gezi ve Arap Baharı”, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tuvaldeki-gezi-arap-bahar26481925>, 12 Eylül 2022.

82 “Mültecilerin Hikâyesi Geçerken Sergisinde!”, (Çevrimiçi) <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/diger/multecilerin-hikayesi-gecerken-sergisinde>, 12 Eylül 2022.

83 Louise Ryan, *Transcending Boundaries: The Arts of Islam: Treasures from the Nassar D. Khalili Collection*. Diss. University of Western Sydney, Australia, 2015; David Batty, “Ayaklanmalar Bir Nesli Cesaretlendirirken Gelişen Arap Sanatçıları”, *Sanat Tasarım*, (Çevrimiçi), <https://www.theguardian.com/artanddesign/2012/jan/18/arab-artists-spring-global-exhibitions?newsfeed>, 11 Eylül 2022.

yurtdışında, Londra’da British Museum ve Royal College of Art’ta koleksiyonerleri, müzeleri, akademisyenleri, sanatçıları ve diplomatları bir araya getiren oturumlar düzenlenmiştir⁸⁴.

Fotoğraf 6: “Dalga/Wave” Onay Akbaş⁸⁵

Fotoğraf 7: “Geç Erken Sergisi”, Fotoğraf: Kerem Yücel ve Natalia Sancha ile gazeteci Serdar Korucu⁸⁶

Bunların dışında bazı resim ve heykel sanatçıları, Arap baharı olaylarını resimlerinde ve heykellerinde temsil ettiler. Bu eserlerde, protestocular, isyanlar, semboller ve anılar da tasvir edildi.

13. 1990’lardan Günümüze Sanat Ortamındaki Gelişmeler

1990’lar, Dünya çapında büyük değişikliklere tanıklık etti. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Berlin Duvarı’nın yıkılması ve egemenlik birliğinin dağılması gibi oluşumlar, sanatçıların yeni perspektifler keşfetmelerine ve farklı kültürlerle etkileşim kurmalarına olanak sağladı⁸⁷.

84 David Batty, “Ayaklanmalar Bir Nesli Cesaretlendirirken Gelişen Arap Sanatçıları”, *Sanat Tasarım*, (Çevrimiçi), <https://www.theguardian.com/artanddesign/2012/jan/18/arab-artists-spring-global-exhibitions?newsfeed>, 21 Mart 2022.

85 <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tuvaldeki-gezi-ve-arap-bahari-26481925> (Çevrimiçi), 13 Eylül 2022.

86 <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/diger/multecilerin-hikayesi-gecerken-sergisinde> (Çevrimiçi), 14 Eylül 2022.

87 İbrahim Kaygısuz, *Küreselleşme Sürecinin Yerel Kültürler Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.

Özellikle politik, ekonomik ve geçim konuları, küresel yaşamın ana konusu haline getirilmiştir. Örneğin, çevre sorunları, küresel ısınma ve biyoçeşitlilikteki azalma, canlı türlerinin tükenmesi gibi konular, içeriği tarafından ele geçen çeşitli sanatlarda ifade edilmiştir⁸⁸. Bu dönemde ortaya çıkan sanatta, doğaya ve yayılma özelliklerine ilişkin unsurları ele alarak izlemeye yönelik netlik kazandırmayı hedefledi. Göç, ırkçılık, cinsiyet eşitsizliği, insan hakları gibi konular da sanatın odak noktalarından biri haline geldi. Sanatçılar, kültürler arası etkileşim, göçmen deneyimleri ve toplumsal adaletsizlik gibi konuları ele alarak dikkat çekmeye çalıştı. Sanatın verimli kullanımıyla sosyal değişim ve tasarruf yaratma amacı güden birçok projeye tanık olundu. İletişim ve teknoloji alanındaki gelişmeler de sanatın evrimini etkilemiştir. İnternetin yaygınlaşması ve dijital medya araçlarının kullanımı, yeni ifade çeşitleri sunarak küresel yapılarla mesajlarını daha geniş kitlelere ulaştırma imkânı sağladı. Sanatın dijitalleşmesiyle birlikte, içerdiği kültürel farklılıklar, politik sorunlar ve küresel meselelerle dijital dünyanın keşfi çalışmaları yapıldı. Bu dönemdeki gelişmeleri bölümler halinde sıralamak gerekirse:

Enstalasyon Sanatı: 1990'lar, enstalasyon sanatının popüler hale geldiği bir dönem oldu. Kurulum uygulamaları, çalıştırma gözlemleri genellikle büyük yapılar veya yapılar içeren bir sanat formülüdür. İzleyiciler, kurulumların içinde dolaşarak etkileşimde bulunabilirler⁸⁹.

Yeni Medya Sanatı: Yeni medya sanatı, 1990'larda gelişmeye başladı ve günümüzde hala önemini korumaktadır. Yeni medya sanatı, medya teknolojileriyle etkileşimli çalışma ve bu teknolojileri kullanarak yeni anlatı formları oluşturmayı içerir⁹⁰. Sanatçılar, internet, video oyunları, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi araçları kullanarak eserler üretirler.

Kültürlerarası Sanat: 1990'lar, küreselleşme ve göç gibi faktörlerle birlikte kültürlerarası sanatın önemli bir dönemiydi. Sanatçılar, farklı kültürlerin etkileşimleri ve çatışmalarıyla ilgili çalışmalar ürettiler. Kültürlerarası sanatlar, farklı kültürlerin perspektiflerini birleştirerek yeni anlayışlar ortaya koymayı hedefler.

Dijital Sanat: Bilgisayarların yaygınlaşması, dijital sanatın ortaya çıkmasına neden oldu. Dijital sanat, sanatçıların bilgisayar ve yazılım kullanarak ürettikleri bir sanat türüdür. Bu teknoloji ile eserler üretilebilir, manipüle edilebilir ve paylaşılabılır.

88 *İklim Krizi ve Sosyal Politika*, ed. Abdulhalim Çelik, Ekin Yayınevi, Bursa, 2022.

89 Dilek Toluyavaş, "Sanat Pratiğinde Enstalasyon, Mekan ve Nesne", *Akademik Sanat*, C. 5, S. 11, 2020, s. 101.

90 Aysun Cançat, "Yeni Medya Sanatı Üzerine...", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 40, 2018, s. 165.

Postmodernizm: Postmodernizm, modernizme karşı bir tepki olarak ortaya çıktı ve 1980'lerden itibaren popüler oldu. Bu akım, sanat, kültür ve dili eleştiren sorgulayıcı, ironi ve alay gibi unsurlar kullanılarak eserler üretmeye çalışmaktadır⁹¹.

Yeni Gerçekçilik: 1990'larda popüler bir akım haline geldi. Bu akım, sıradan insanların gerçekçi bir şekilde resmederek, sıradan hayatın güzelliklerini ve anlamlarını vurgulamayı amaçladı.

Çokluk Disiplinli Sanat: Çokluk disiplinli sanat, farklı sanat disiplinlerinin birleştirilmesiyle oluşan bir sanat türüdür. Örneğin, müzik, dans, görsel sanatlar ve tiyatro gibi farklı disiplinlerin birleştirilmesiyle ortaya çıkan eserler üretildi.

Sokak Sanatı: 2000'lerde popüler hale geldi. Bu sanat türü, genellikle şehirlerin sokaklarında yer alan duvarlara veya binalara resimler yaparak ortaya çıktı.⁹² Sokak sanatı, toplu mesaj vermek için kullanılabilir gibi, sadece dekoratif bir amaç için de kullanılabilir.

Bu gelişmeler, son 30 yılda sanat ortamında önemli bir değişimin ve dönüşümün gerçekleşmesinde oldukça etkili olmuştur.

Sonuç

Küresel etkisi derin olan olayların, sanat yapıtlarıyla anlatılması, duygusal etki yaratma, akılda tutma ve bilişsel bir algı oluşturma amacını taşır. Sanat yapıtlarıyla ifade etme yolu, toplumsal normların korunması, hafızayı canlı tutma, adaleti destekleme ve insanların travmatik durumlarını anlamaya katkıda bulunabilir.

Bu makalede, 1980'lerden sonra Türkiye'deki sanat ortamlarının ve müzelerin küresel olaylarla olan ilişkisine odaklanılmıştır. Araştırmada, bu dönemde dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen olayların Türkiye'deki sanat sahnesine nasıl yansıdığını ve müzelerdeki izdüşümlerini kapsamaktadır. Ayrıca, bu etkileşimlerin Türkiye'deki sanatın gelişimine nasıl katkı sağladığını ve sanat ortamlarının nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Öncelikle, 1980'lerden sonra Türkiye'de küresel düzeydeki siyasi, sosyal ve ekonomik olayların sanat ortamlarına etkilerini gözlemlenmektedir. Küresel olaylar, Türk sanatçıları için yeni temalar, teknikler ve ifade biçimleri arayışını tetiklemiştir. Ayrıca, Türkiye'de yaşanan siyasi değişimler ve toplumsal dönüşümler sanatçıları yeni perspektifler keşfetmeye yönlendirmiştir.

91 Sıtkı M. Erinc, "Postmodernizm'in Tanımı", *Anadolu Sanat*, C. 3, S. 2, 1994, s. 31-45.

92 Ayça Karaca, "Sokak Sanatı Banksy ve Filistin", *International Journal of Social Inquiry*, C. 11, S. 2, 2018, s. 171.

Bu araştırma için seçilen küresel ölçekli etkisi derin olaylar, sanatseverlerin, küratörlerin, akademisyenlerin sanat uzmanlarının vb. camianın hem söylemsel olarak hem de sanat icra etme noktasında dile getirdikleri konulardan seçilmişlerdir. Bilhassa Türkiye'de müzeler üzerindeki etkilerine temas edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de müzelerdeki koleksiyonlar ve sergileme pratiklerinde küresel olaylara geniş yer verilmiştir. Türkiye'deki sanat ortamlarının ve müzelerin küresel olaylarla olan bağlantısı, kültürel etkileşimlerin Türkiye'deki sanatın çeşitliliğini ve zenginliğini artırdığını göstermektedir. Ayrıca, müzelerin küresel sanat ekollerinin yayılmasında önemli bir rol oynadığından da söz edilebilir.

1980'lerde meydana gelen uluslararası gelişmelerin Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve sosyal değişimleri ve dolayısıyla sanat ortamlarını derinden etkilediği görülmektedir. Sanatçılar, bu dönemde özgürlük, bağımsızlık ve toplumsal eleştiri gibi temaları sık sık işlemişlerdir. Sanat müzelerinde sanat eserlerine daha fazla yer verilmesi müzelerin eğitim ve toplumsal katılımı açısından daha aktif olması gibi tepkiler gösterdikleri gözlenmektedir. Ancak, Türkiye'deki sanat ortamlarında ve müzelerdeki küresel etkilerin tam olarak benimsenmediği ve yerel özelliklerle örtüşmeyen noktalar olduğu da görülmektedir. Bunun nedeni, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve siyasi yapısının diğer ülkelerden bazı konularda farklılık göstermesi olabilir.

Türkiye'de özellikle 1980'lerdeki askerî darbenin ardından, sansürün ve baskının etkisiyle sanatçılar kendilerini ifade etme zorluklarıyla karşılaşmışlardır. Bu dönemde sanatçılar, politik ve toplumsal sorunları ele alan eserler üretmekte güçlük çekmiş ve özgür ifadeye getirilen kısıtlamalarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Yine bu dönemde sanatçılar, küresel temaları, teknikleri ve formları benimseyerek evrensel bir dil kullanma eğilimi göstermişlerdir. 1980 sonrası dönemde, Türkiye'deki müzeler sanata ve uluslararası sergilere daha fazla odaklanmıştır. Müzeler, yerel sanatçıların eserlerine ve tarihi eserlere ev sahipliği yapmanın yanı sıra, uluslararası sergilerle dünya çapındaki sanat akımlarını da takip etme çabasıdadır. Bu şekilde, Türkiye'deki müzeler uluslararası sanat ağlarına entegre olma çabası göstermiş ve küresel sanat sahnesinde daha görünür hale gelmiştir.

Bu makale incelendiğinde, küresel olayların Türkiye'deki sanat ortamları ve müzelerdeki izdüşümlerinin 1980'lerden sonraki dönemde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Sanatçılar, politik ve toplumsal olaylara tepki olarak üretimlerini sürdürmüş ve çeşitli projelerle kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Müzeler ise küresel olayların izlerini taşıyan sergiler ve etkinlikler düzenlemiş, farklı perspektifler

sunmuş ve toplumsal tartışmalara alan açmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin kendine özgü kültürü ve tarihi de sanat ortamları ve müzelerde kendini hissettirmiştir. Bu nedenle, Türkiye'deki sanat ortamları ve müzeler, hem küresel sanat akımlarının hem de yerel kültürel özelliklerin bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel sergi ve bienaller, Türk sanatçılarının uluslararası platformlarda daha fazla görünürlük elde etmelerine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, bu etkileşimlerin kültürel alışveriş ve diyalog yaratma potansiyeli, diplomasi alanını da etkilediği söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Araştırma Eserler

- Akdemir, A. Müslim: “Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 1, 2004, s. 43-50.
- Andreas, Peter: “The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosna”, *International Studies Quarterly*, V. 48, No. 1, 2004, s. 29.
- Antmen, Ahu: *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Artun, Ali: *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*, çev. Tuncay Birkan, Nursu Öрге, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Aytaç, Olgı-Madra, Yahya: “İmhayı Beklerken, Şehrin Artıklarını Toplamak: Gordon Matta-Clark'ın Sanatının Siyaseti”, *Doxa*, 5, 2007, s. 73.
- Cançat, Aysun: “Yeni Medya Sanatı Üzerine...”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 40, 2018, s. 165-178.
- Çelebi, Erol Cansu: “1980’li Yıllarda Türkiye’de Yaşanan Toplumsal Değişimin Sanat Eserlerine Yansıması”, *Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 43, 2019, s. 977-983.
- Daban, Emine Zeynep: *Afrika’da Yerli Direnişi ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Deniz, Yıldırım: “Çin’in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C. 2, S. 2, 2014, s. 64-80.

- Dilek, Sebahattin Emre-Kulakoğlu Dilek, Nur: “Dünyada ve Türkiye’de Yaşanan Olayların Turizme Yansımaları: 1960’tan Günümüze Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, 2013, s. 1083-1108.
- Dursun, Soner: “Türkiye’nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 16, 2008, s. 421-433.
- Erdoğan, Melih: “Küresel Çağda Çağdaş Sanat ve Küresel Sanat Pazarı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, 2015, s. 75-98.
- Eriñç, Sıtkı M.: “Postmodernizm’in Tanımı”, *Anadolu Sanat*, C. 3, S. 2, 1994, s. 31-45.
- Erkan, Süleyman: “Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri’nin Özellikleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, 2010, s. 93-115.
- Feyzioğlu, Turhan: *Fırtınlı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Furkan, Halit Yolcu: “Ortadoğu’da Askeri Denge ve İttifaklar: I. Dünya Savaşı’ndan Yeni Dünya Düzeni’ne Bir Süreç Analizi (1918-2010)”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43, 2020, s. 467-496.
- Gazi, Mehmet Ali: “Vietnam-Amerika Savaşı’nda ABD’ye Yönelik Propaganda Amaçlı Vietnam Radyo Yayıncılığı: Hanoi Hannah’nın Radyo Yayınları Üzerine Bir İnceleme”, *TRT Akademi*, C. 5, S. 9, 2020, s. 204-221.
- Gençel, Özge: *Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri: 1980-2011*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Güner, Atiye- Gülaçti, İsmail Erim: “Küreselleşme ve Çağdaş Sanat”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 14, S. 1, 2019, s. 245-274.
- Harrison, Charles-Wood, Paul: *Sanat ve Kuram, 1900-2000 Değişen Fikirler Antolojisi*, çev. Sabri Gürses, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.
- İklim Krizi ve Sosyal Politika*, ed. Abdulhalim Çelik, Ekin Yayınevi, Bursa, 2022.
- Karaca, Ayça: “Sokak Sanatı Banksy ve Filistin”, *International Journal of Social Inquiry*, C. 11, S. 2, 2018, s. 171-196.
- Kaygusuz, İbrahim: *Küreselleşme Sürecinin Yerel Kültürler Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.
- Kibaroğlu, Mustafa: “Arap Baharı ve Türkiye”, *Adam Akademi*, C. 2. S. 2, 2011, s. 26-36.
- Kirchberg, Volker: “Categorizing Urban Tasks: Functions of Museums In The Post-Industrial City, Curator”, *The Museum Journal*, C. 46, S. 1, 2003, s. 88.

- Koca, Mehmet: “Küba Devrimi ve Devrimin Türk Basınına Yansıması: Milliyet Gazetesi Örneği”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, 2020, s. 43-66.
- Latin Amerika’yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, ed. Aylin Topal, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- May, Rollo: *Yaratma Cesareti*, çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
- Mesut, Yaşar, “Girişimci Sanatçı Modeli: Ahmet Güneştekin Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 73, 2020, s. 13.
- Mouffe, Chantal: *Radikal Demokrasi: Modern mi Postmodern mi? Modernite Versus Postmodernite*, der. Mehmet Küçük, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Nikšić, Redžep: The Effect of Wartime Suffering on The Choice and Transformation of Motifs in The Work of Safet Zec, *Journal of Balkan Research Institute*, V. 11, No. 2, 2022, s. 491-510.
- Oğuzlu, Tarık: “Arap Baharı ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, C. 3, S. 36, 2011, s. 8-16.
- Özçelik, Tezel, C.: “Ulusal Kimliğin Oluşumunda Müze ve Toplum İlişkisi”, *Singapur Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 20, 2007, s.133-155.
- Özerk, Gaye Birol- Akgün Yüksekli, Berrin: “Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-mekân İlişkileri”, *İdealkent*, C. 2, S. 3, 2011, s. 82-93.
- Özkan, Harika Nazlı: *Müzelerde Pazarlama ve İstanbul Müzelerinin İnteraktif Pazarlama Uygulamaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Özkaya, Aslı: “Medya ve Körfez Savaşı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 1, 1997, s. 567-569.
- Öztürk, Ötkünç Y.: *1980’li Yıllarda (1980–1990) Türkiye Sanat Ortamının Değerlendirilmesi: Bu Bağlamda Dönemin, Özellikle Resim Alanında Üretilen İşlere Yansıması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- Ryan, Louise: *Transcending Boundaries: The Arts of Islam: Treasures from the Nassar D. Khalili Collection*. Diss. University of Western Sydney, Australia, 2015.
- Sezen, Beril: *Yaratıcı Yıkmanın Dönüşüm Ekseninde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- Süzen, Hatice: “Modern Batı Sanat Akımlarının Güncel Sanata Katkıları”, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, C. 2, No. 1, 2018, s. 25.
- Şahmaran Can, Gökçen: “Küreselleşmeyle Gelişen Yabancılaşma Kavramı ve Sanat”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 51, 2016, s. 229-236.

- Tarhan, Ahmet Bora: “Türkiye’de Postmodernizm ve Siyasal Değişim”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, 2012, s. 11-20.
- Tarhan, Ahmet Bora: “Türkiye’de Postmodernizm ve Siyasal Değişim”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, 2012, s.11.
- Tarhan, Kamil: “Küreselleşme Evrensel Bir Kültür mü Oluşturdu?”, *Business Economics and Management Research Journal*, V.1, No. 2, 2018, s. 73-80.
- Toluyağ, Dilek: “Sanat Pratiğinde Enstalasyon, Mekan ve Nesne”, *Akademik Sanat*, C. 5, S. 11, 2020, s. 101-114.
- Toprak, Sait: *Savaşın Doğasının Etkilerinin Resim Sanatına Yansımaları*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2018.
- Vergin, Nur: *Siyasetin Sosyolojisi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018.
- Wolff, James: *Sanatın Toplumsal Üretimi*, çev. Ayşegül Demir, Özne Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kahraman, Zeynep: “Sanal Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, 2020, s. 145-160.
- Terzi, Sezin: *12 Eylül 1980 Sonrası Sanat-Siyaset İlişkisi ve Plastik Sanatlara Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2008.
- Yaman, Didem: “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar, Yasal Düzenlemeler”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 1, S. 2, 2005, s. 117-142.
- Akın, Ayten Banu: “Türk Tiyatrosunda 12 Eylül Darbesini Okumak”, *Electronic Turkish Studies*, C. 12, S. 16, 2017, s. 2-24.
- Haklı, Salih Zeki: “12 Eylül Öncesi Türkiye’de Sosyalist Kültür İnşa Çabaları: Türkiye Yazıları Dergisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 79, 2015, s. 17-30.
- Özçelik, Pınar Kaya: “12 Eylül’ü Anlamak”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 66, S. 1, 2011, s. 73-93.

2. Elektronik Kaynaklar

- “11 Eylül’e Sanatsal Bakış”, *Kültür Sanat Sinema*, (Çevrimiçi), <http://arsiv.ntv.com.tr/news/174963asp#BODY>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- “Basra Körfezi Savaşı”, *HISTORY*, (Çevrimiçi), <http://www.history.com/topics/middle-east/persian-gulf-war>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- “Mültecilerin Hikâyesi Geçerken Sergisinde!”, (Çevrimiçi) <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/diger/multecilerin-hikayesi-gecerken-sergisinde>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.

- “TASAM, Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”, (Çevrimiçi), https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri, Erişim Tarihi: 15.09.2022.
- “The Fall of the Berlin Wall: Was 1989 Reconstructed in a Modern Way?”, *BBC News*, (Çevrimiçi), [news/wold- europe -50013048](https://www.bbc.com/news/world-europe-50013048), Erişim Tarihi: 17.08.2022.
- “Tuvaldeki Gezi ve Arap Baharı”, (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tuvaldeki-gezi-ve-arap-bahari-26481925>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- “Yerde Modernler”, *Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu*, (Çevrimiçi), http://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/yerelde-modernler_120583, Erişim Tarihi: 11.09.2022.
- Atasoy, Zehra Betül: “Savaş Sonrası Sovyet Mimarlığından Bir Kesit: Yerelde Modernler”, *Arkitera* (Çevrimiçi), <http://www.arkitera.com/haber/savas-sonrasi-sovyet-mimarligindan-bir-kesit-yerelde-modernler/>, Erişim Tarihi: 11.09.2022.
- Batty, David: “Ayaklanmalar Bir Nesli Cesaretlendirirken Gelişen Arap Sanatçılar, Sanat Tasarım”, (Çevrimiçi), [theg/18/arab-artists-spring-global- ?news feed exhibitions,http://www=truew.theguardian..com/artanddesign/2012/jan](http://www.theguardian.com/artanddesign/2012/jan), Erişim Tarihi: 21.03.2022.
- Cuğuoğlu, Naz: “Politik Olmamayı Seçmek de Politik Bir Karar”, *Artfulliving*, (Çevrimiçi), <http://www.artfulliving.com.tr/sanat /politik-olmamayi-secmek-de-politik-bir-karar-i-6320>, Erişim Tarihi: 19.09.2022.
- Çelik, Ece: “Duvarın En Sanat Hali”, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/duvarin-ensanat-hali-41374654>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- Daalder, Ivo H.: “Müdahale Kararı: Bosna’daki Savaş Nasıl Bitti?” (Çevrimiçi), *BROOKINGS*, <https://www.brookings.edu/articles/decision-to-intervene-how-the-war-in-bosnia-ended/>, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- Erk, Sinan Eren: “Yakın Dönemin Kültür Sanat Politikalarına Bir Bakış”, (Çevrimiçi), <http://www.sinanerenerk.com/2021/03/yakn-donemin-kultur-sanat-politikalara.html>, Erişim Tarihi: 15.09.2022.
- Hasiç, Albinko: “Duvardaki Kapılar Geniş Açılıyor, Berlin Duvarı’nın Yıkıldığı Gün Ne Oldu?”, *TIME*, (Çevrimiçi), <http://time.com/5720386/berlin-wall-fall/> Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/diger/multecilerin-hikayesi-gecerken-sergisinde>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 14.09.2022.
- <https://www.haber7.com/dunya/haber/3243188-srebrenitsa->, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tuvaldeki-gezi-ve-arap-bahari-26481925>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 13.09.2022.

- İnci, Erdal: “Berlin Wall”, (Çevrimiçi) <https://www.artfulliving.com.tr/sanat /politik-olmamayi-secmek-de-politik-bir-karar-i-6320>, Erişim Tarihi: 15.09.2022.
- Kam, Rüştü: “İkinci İkiz Kule Mi?”, *Habercom*, (Çevrimiçi), <https://www.ha-ber.com/ikinci-ikiz-kule-mi/4248/>, Erişim Tarihi: 22.09.2022.
- Kuspit, Donald: “Creative Destruction Once More: Donald Kuspit on Graham Wilson’s Paintings. White”, (Çevrimiçi), <https://whitehotmagazine.com/articles/on-graham-wilson-s-hot Magazine paintings>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- Batty, David: Ayaklanmalar Bir Nesli Cesaretlendirirken Gelişen Arap Sanatçılar, Sanat Tasarım, (Çevrimiçi), <https://www.theguardian.com/artanddesign/2012/jan/18/arab-artists-spring-global-exhibitions?newsfeed>, Erişim Tarihi: 11.09.2022.
- Rajput, Madhu: *Disintegration of the USSR*, (Çevrimiçi), Western History M.A., Semester –IV, Paper-I, International Relations Since 1989, https://www.lkouniv.ac.in/site/writereaddata/siteContent/202004171006164356madhu_rajput_west_hist_disintegration_of_Soviet_union.pdf, Erişim Tarihi: 19 Eylül 2022.
- UNESCO “Türkiye Milli Komisyonu Tavsiye Kararları”, (Çevrimiçi), <http://www.unesco.org.tr /Pages/159/176/> Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- Yenilmez, Yener Kutsal: “Savaş ve Sanat: Savaşın Sanata Yansıması Görüş”, (Çevrimiçi), <http://gorus21.com/savas-in-san-ata-yansimasi/>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- Yıldız, Ramazan: “Srebrenitsa Şehitleri Fotoğraflarla Anıldı”, (Çevrimiçi), <http://www.haber7.com/dunya/haber/3243188-srebrenitsa-sehitleri-fotograflarla-anildi>, Erişim Tarihi: 12.09.2022.